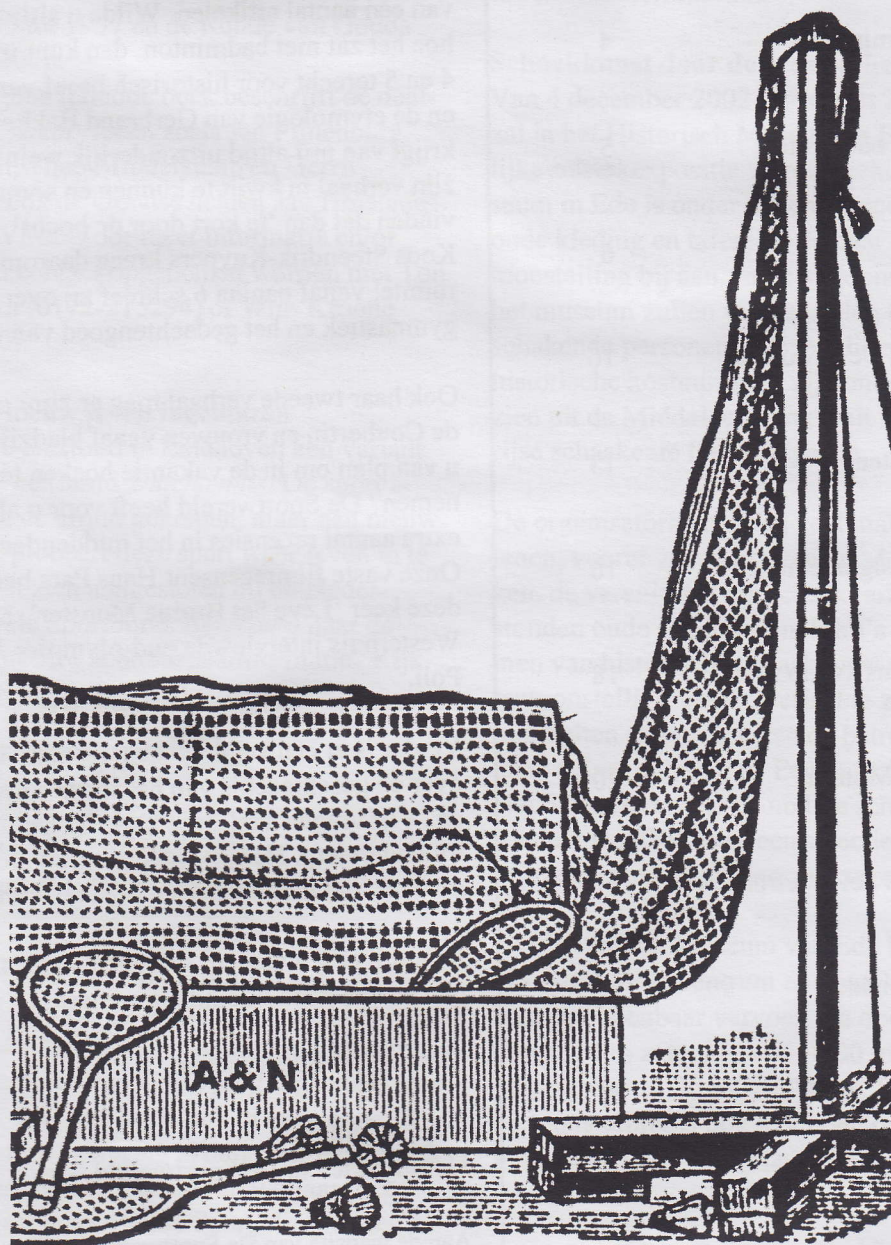

de Sportwereld

NUMMER 29

DECEMBER 2002

Badminton

Turnen enzo

De Coubertin en De Vrouwen

“Die Tweede Kans kwam dus niet”

Magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport

Inhoud Sportwereld Nummer 29:

Nieuwsberichten	3
Etymologie badminton	4
Historisch besef badminton	5
Lezersbrief	6
De Coubertin en De Vrouwen	10
Boeksignalen	13
Boek/Tijdschriftsignalement	16
“Die Tweede Kans kwam niet”	18
Leve het Bruine Monster	20
Geschiedenis van het Wielrennen	21
Column Heinze Bakker	22
Vijf vragen aan	23

REDACTIONEEL

Eva Hogenbirk .

Voor u ligt alweer het laatste nummer van dit jaar. Wat is het weer snel gegaan en hebben we ook sporthistorisch gezien weer veel (her)meeegemaakt. Voordat het jaar zal worden afgesloten in menig sport -en jaaroverzicht kunt u opnieuw genieten van een aantal artikelen. Wilde u altijd al weten hoe het zat met badminton, dan kunt u op bladzijde 4 en 5 terecht voor historisch besef van Peter Los en de etymologie van Gerbrand Bakker. De laatste krijgt van mij altijd uitzonderlijk weinig ruimte om zijn verhaal in kwijt te kunnen en sommige lezers vinden dat dan ‘te kort door de bocht’. Mevrouw Koos Steendijk-Kuypers kreeg daarom meer ruimte: vanaf pagina 6 schreef zij over turnen, gymnastiek en het gedachtengoed van Jahn.

Ook haar tweede verhaal mag er zijn: over Pierre de Coubertin en vrouwen vanaf bladzijde 10. Was u van plan om in de vakantie boeken ter hand te nemen? De Sportwereld heeft voor u alvast een extra aantal recensies in het middendeel gezet. Onze vaste filmrecensent Hans Pars beoordeelde deze keer ‘Leve het Bruine Monster’. Mark Westerhuis interviewde oud-olympier Jaap van der Poll.

Verder is er een verslag van de studiebijeenkomst over de geschiedenis van het wielrennen en hebben de ‘Vijf vragen aan’ deze keer Wilfred van Buuren tot onderwerp. Heinze Bakker wond zich tot slot op over ‘het mooiste rotvak van de wereld’.

Rest mij nog u namens de redactie prettige feestdagen en een goed uiteinde te wensen!

Met vriendelijke groeten,

Eva Hogenbirk
Hoofdredacteur De Sportwereld

Aan de website van De Sportwereld wordt nog gewerkt!

Heeft u opmerkingen, ideeën, artikelen voor De Sportwereld of heeft u in het verleden een nummer niet ontvangen, dan kunt u mailen naar:
desportwereld@hotmail.com.

Niets uit De Sportwereld mag worden gereproduceerd, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur. Mail voor aanvragen naar desportwereld@hotmail.com. De hoofdredactie heeft het recht om ingezonden brieven naar eigen inzicht in te korten of niet te plaatsen. □

NIEUWSBERICHTEN

Gerard van den Houten

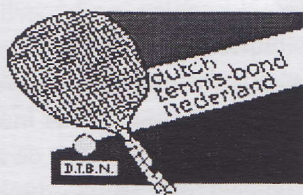
Goudse Wielerhistorie (vanaf 1893)

Ton van Wieringen en Wim Kroone hebben de moeite genomen de wielergeschiedenis van Gouda in boekvorm te gieten. Naast een korte beschrijving van 'Hoe het begon...in 1893' wordt ruim aandacht besteed aan de wedstrijden op De Goudse Baan van 1933 tot 1937 en de Ronde van Gouda van 1937 tot 2002.

Het 74 bladzijden tellende boek beschrijft de deelname van wielercoryfeeën zoals Jan Pijnenburg, Arie van Vliet, Theo Middeldkamp en Gerrit Schulte maar ook de Goudse helden Jan Hofstede en Koos van Vliet. Voor meer informatie en/of bestelling kan contact opgenomen worden met Ton van Wieringen (0172-215294) of Wim Kroone (0182-353620).

Dutchtennis nieuw leven ingeblazen

Eind jaren '80 ontstond in Eindhoven een variant op tafeltennis genaamd *Dutchtennis*. De sport is nooit echt van de grond gekomen, maar een nieuw bondsbestuur probeert deze sport weer leven in te blazen en heeft zich aangesloten bij de Nederlandse Culturele Sportbond. Benieuwd naar de spelregels of andere achtergrondinformatie? Kijk eens op www.dutch-tennis.nl

Oudste sportblad van Nederland!?

In het *Nederlands Korfbalblad* (nr. 1 – 7 september 2002) beweert haar redactie dat zij met de ingang van de 67^e jaargang het oudste (nog lopende) sportblad bezitten. Met een korte blik in mijn eigen collectie kan ik deze bewering al ontkrachten: Schaakspel, 109^e jaargang, Het Damspel, 94^e jaargang, Cricket, 72^e jaargang, Politie Sport Nieuws, 69^e jaargang, en het 'voetbalblad' De Scheidsrechter, 68^e jaargang. Wie heeft hier nog aanvullingen op? Reacties kunnen naar g.a.vd.houten@freeler.nl Bij voldoende reactie zal in het volgende nummer een ranglijst (op jaargang) van nog lopende sportbladen komen.

Tentoonstelling Deventer Voetbal

In 2002 is het honderd jaar geleden dat een paar jongens in Deventer de voetbalvereniging Go Ahead oprichtten. Het Historisch Museum

Deventer organiseert daarom de jubileumtentoonstelling **100 jaar Go Ahead De ontwikkeling van het Deventer voetbal**.

De tentoonstelling is te bezichtigen van 14 december 2002 tot en met 8 juni 2003. Plaats: Historisch Museum Deventer, Grote Kerkhof 1 Deventer. Voor informatie: tel. 0570-693780 of www.deventermusea.nl

Schaakkunst door de eeuwen heen

Van 4 december 2002 tot en met 23 februari 2003 zal in het Historisch Museum in Ede een opmerkelijke schaakexpositie worden gehouden. Het museum in Ede is onder andere gespecialiseerd in oude kleding en taferelen en daar sluit deze tentoonstelling bij aan. In de tentoonstellingzaal van het museum zullen vier taferelen te zien zijn van schakende personen: poppen die aangekleed zijn in historische kostuums. Er zijn onder meer scènes te zien uit de Middeleeuwen en uit het beroemde Parijse schaakcafé De la Régence.

De organisatoren hebben veel materiaal kunnen lenen, vooral van leden van de Motiefgroep Schaken, de vereniging van schaakverzamelaars. Zij stonden oude schilderijen, litho's en andere vormen van historische schaakkunst af. Er is op de tentoonstelling veel materiaal te zien dat anders niet buiten de woning van de betreffende verzamelaars te bewonderen is. Een 'special' gaat over Napoleon, over wie de nodige schaakverhalen de ronde doen. Ook is er een selectie schaakpostzegels rond het thema kunst en historie.

Het Historisch Museum van Ede is gevestigd in het NS station Ede centrum en dus uitstekend bereikbaar per openbaar vervoer. De openingstijden zijn dinsdag t/m zaterdag van 14.00 tot 17.00 uur en zondag van 14.00 tot 16.00 uur. Informatie over de tentoonstelling is ook te vinden op <http://members.chello.nl/w.slagter> □

DE ETYMOLOGIE VAN ...BADMINTON

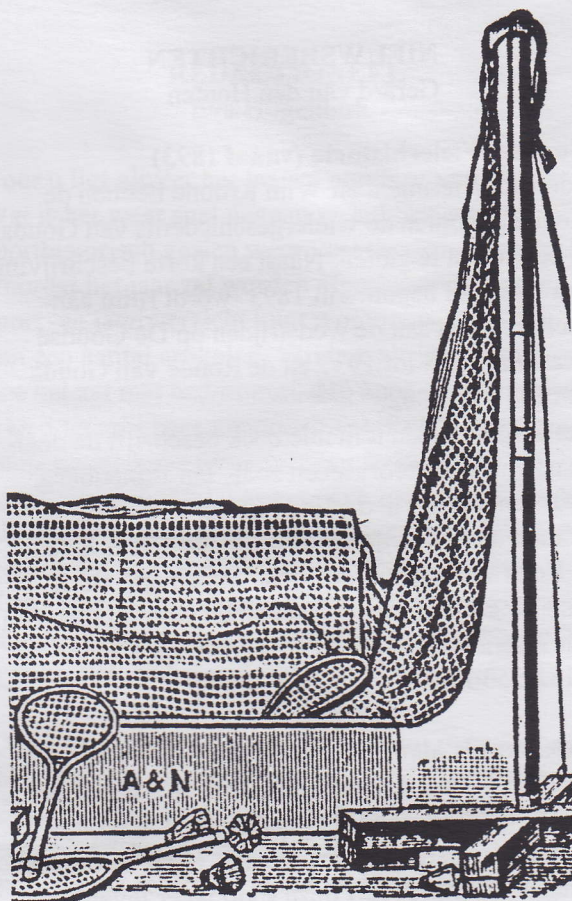
Gerbrand Bakker

Dit is de zeventiende aflevering in de serie De Etymologie van... en nu pas zijn we toe aan het tweede geoniem, een woord op basis van een aardrijkskundige naam. Het eerste was rugby, een flink aantal afleveringen geleden. Ik ben twee keer in mijn leven met de trein door het stadje Rugby gereden, en nooit ben ik er uitgestapt. Als het héél hard waait, uit het westen, zou je kunnen zeggen dat Rugby onder de rook van Birmingham ligt in Groot-Brittannië. En zo ziet het er daar dan ook uit: grijs en grauw, fabriekschoorstenen, half ingestorte loodsen en heel veel ongebruikt, overwoekerd spoor. Was dit het stadje waar de sport rugby z'n naam aan dankt? Ja. En ergens klopte het beeld ook nog wel met een modderig veld, waarboven laaghangende wolken dreigen en waarop rauwe mannen met moddervegen op hun wangen en gescheurde sportkleding rondrennen.

En Badminton dan? Het gehucht Badminton met Badminton House ligt in de buurt van Chipping Sodbury, aan de rand van The Cotswolds, een streek waar ik, in welk seizoen dan ook, dolgraag uit de trein stap. Zo mooi is het er. Prachtig ook de strakke gazons bij de grote landhuizen, gazons waar men op lome zomernamiddagen aan croquet, lawntennis en badminton deed en doet. Rugby en Badminton zijn twee uitersten in het Engelse landschap en, lang geleden, óók in het maatschappelijke landschap.

Badminton House werd bewoond door de hertogen van Beaufort, en één van deze hertogen zou in de tweede helft van de 19e eeuw het huidige badmintonspel hebben ontwikkeld uit een soort kinderspel met een 'pluimbal', dat in Engeland *battledore and shuttlecock* genoemd werd (*battledore* is wellicht een verengelste vorm van het Portugese *batedor* 'hij die slaat' of 'slagman'). Of liggen de zaken toch anders? Introduceerden Engelse officieren die in India gestationeerd waren het spel in Engeland? De badmintonvorsers zijn het er niet helemaal over eens. Laten we het erop houden dat zowel in Engeland als India (en andere delen van de wereld) een spel met een pluimbal en rackets gespeeld werd. Het is de verdienste van de hertog geweest dat hij tot een vorm van reglementering kwam, op basis waarvan later de sport badminton zoals wij die nu kennen geënt is.

De etymologie van *racket* heb ik in een eerder nummer van De Sportwereld, waarin tennis centraal stond, al behandeld. Voor degenen die het

vergeten zijn: racket is afgeleid van het Arabische *râha(t)* 'handpalm'. Blijft over de *shuttle*, de 'vederbal' of 'pluimbal'. [Tussen vierkante haken eerst iets anders: hoe komt het toch dat wij altijd maar klakkeloos vooral Engelse sportwoorden overnemen? Nou, simpelweg omdat we de sport overnemen. Maar met badminton hebben we er toch een Hollands tintje aan gegeven: de meeste Nederlanders spreken het woord uit met de nadruk op de eerste lettergreep en niet, als de Engelsen, en dus zoals het hoort, op de tweede lettergreep.] Shuttle is - hoe kan het ook anders - een Engels woord, van het Oud-Engelse *scytel* 'projectiel' of 'pijl'. Het zelfstandig naamwoord is afgeleid van het werkwoord *sceotan* 'schieten' (Nieuw-Engels *to shoot*) en daarmee Indo-Europees verwant aan het Nederlandse *schieten*.

Het woord pluimbal heeft het trouwens ook overleefd. Er zijn in Nederland voor zover ik heb kunnen nagaan drie badmintonverenigingen die de naam Pluimbal dragen. En in Zuid-Afrika wordt geen badminton maar pluimbal gespeeld. Maar ja, het Afrikaans verhoudt zich tot het Engels zoals het Nederlands tot het Frans in Vlaanderen: als het maar even mogelijk is een Afrikaans/Nederlands equivalent inzetten, gebeurt dat. In Zuid-Afrika betekent dat bijvoorbeeld lugwaardin in plaats van stewardess en in Vlaanderen regenscherm in plaats van paraplu. □

HISTORISCH BESEF VAN... BADMINTON

Peter Los

Tijd: 14 november 2002

Locatie: telefoongesprek

Gesprekspartner: Jerry Helmers, PR en Communicatie Nederlandse Badminton Bond

Wanneer is de NBB opgericht?

NBB is opgericht op 15 november 1931 (en we bestaan dus 71 jaar!)

Hoeveel leden of verenigingen telt de bond?

Op dit moment zijn er ruim 60.000 geregistreerde badmintonspelers in Nederland, verdeeld over 630 verenigingen.

Wanneer is de sport begonnen?

Op 15 november 1931 werd in Noordwijk de Nederlandse Badminton Bond opgericht onder meer door mr. D.U. Stikker (de latere minister van buitenlandse zaken en tevens de Nederlandse vertegenwoordiger in de NAVO), mr. Punt, dhr. Den Hoed en anderen. Tot en met 1938 leidde de Nederlandse Badminton Bond een redelijk bestaan, doch van een echte groei was geen sprake. Het ligt voor de hand dat door de oorlogshandelingen en alle daarmee gaande gebeurtenissen de NBB zijn activiteiten noodgedwongen moest staken. In oktober 1951 namen enthousiaste badmintonliefhebbers de organisatie weer krachtig ter hand en daarmee begint een bloeiende periode voor het badminton in Nederland.

Omstreeks 1953 brachten speelgoedhandelaren en fabrikanten goedkoop materiaal op de markt. Doordat men zich gemakkelijk voor een paar centen rackets en shuttles kon aanschaffen ging badminton 'de straat op'. De sport werd enorm populair en men zag het in straten en op pleinen, aan het strand en op campingterreinen met groot enthousiasme beoefend worden. De groei die de Nederlandse Badminton Bond sinds dat jaar maakte, was enorm.

De NBB werd de snelst groeiende sportbond van Nederland. Vanaf 1990 is het ledenaantal iets teruggelopen en het totaal aantal bedraagt nu ongeveer 65.000.

Waar bevinden zich de archieven en zijn ze geïnventariseerd?

Er zijn nauwelijks archieven. Toch zijn er wel historische gegevens terug te halen aan de hand van jaarboeken van o.a. de *European Badminton Union*, maar zal er mede ook vanwege de digitalisering van gegevens in de toekomst veel meer maar vooral ook structureel gearchiveerd gaan worden. Het bondsbureau bestaat uit 18 betaalde medewerkers en vanuit deze professionaliteit wordt er een beleid opgezet en geïmplementeerd om relevante gegevens uit onze ontwikkelingen te bewaren. Voorheen gaven wij wel het blad *Badminton Revue* uit. Deze is onlangs vervangen door *Badminton Bulletin*. Er is echter wel een ruime voorraad oude *Badminton Revues* gearchiveerd. *Badminton Revue* was het lijfblad voor de badmintonspeler in Nederland.

Zijn er in het verleden of heden belangrijke Nederlandse badmintonbeoefenaars geweest?

In het verleden hebben we nooit echt groots meegedaan tussen de spelers in de wereldtop. De eerste Nederlandse 'aanval' op de mondiale top dateert eigenlijk pas vanaf het eind van de jaren 80, toen Eline Coene, Astrid van der Knaap, Joke van Beusekom en Imre van Rietveld doorbraken. Dit resulteerde in 1990 in een tweede plaats op de Europese Kampioenschappen in het damesdubbelspel.

Coene was de eerste speelster die in de mondiale top 10 terechtkwam. Er zit wel behoorlijk wat progressie in het Nederlandse badminton. Inmiddels staan Chris Bruil en Lotte Jonathans – kandidaten voor Olympisch eremetaal op de Spelen van 2004 – op de derde plaats op de wereldranglijst in het gemengd dubbel en is Nederland bij de vrouwen met maar liefst 5 speelsters vertegenwoordigd in de top 25 van de wereld, met Mia Audina zelfs op plaats 7. □

Logo NBB.

TURNEN, GYMNASTIEK, SPORT...

What's in a name?

Koos Steendijk-Kuypers

Gymnastiek

Omstreeks 1780 gaven Duitse Verlichtingspedagogen, de Philantropijnen J.C.F. Gutsmuths (1759-1839) en G.U.A. Vieth (1763-1835), op de jongensinternaten te Schnepfenthal en in Dessau naast hun studievakken ook aandacht aan de lichamelijke ontplooiing van de kinderen. Zij bemerkten het pedagogisch nut en het hygiënisch effect van een ontspannen bewegen in de vrije natuur.

Toen de rector van het internaat in 1785 Gutsmuths ter introductie rondleidde en bij een open plek in het bos kwam, zei hij: *Hier ist unsere Gymnastik*. Voor deze openluchtactiviteiten werd de term *tummeln* gebruikt: dartelen als een jong veulen. Gutsmuths en Vieth hebben beiden hun ideeën hierover op schrift gesteld. In 1793 publiceerde Gutsmuths zijn *Gymnastik für die Jugend, enthaltend eine praktische Anweisung zu Leibesübungen*; gymnastiek was dus een enkelvoudig woord voor diverse lichaamsoefeningen. In zijn voorwoord verwees hij naar de gymnastiek van de Grieken en naar de noodzakelijke kennis van anatomie en fysiologie. Maar het was vooral de praktijkervaring die het nut van gymnastiek bewees.

De Grieken beoefenden in de Oudheid de gymnastiek naakt, Gutsmuths echter, volgde de adviezen op van zijn tijdgenoot J.P. Frank (1745-1821) die in zijn *Medizinische Polizei* - een standaard werk over sociale geneeskunde - de gebruikelijke nauwsluitende, stuwende en alles bedekkende kleding van die tijd hekelde. Gutsmuths' en Vieth's scholieren wandelden, sprongen, en speelden in het veld met wapperende haren, en met losse kraag en manchetten. Het waren jonge knapen uit elite kringen, die door hun sterk op intellectuele kennis gerichte opvoeding, fysiek zwak waren. Gutsmuths wilde hen op een natuurlijke wijze harden: *Wir sind schwächlich weil es uns nicht einfällt das wir stark seyn könnten, wenn wir wollten*. Onder gymnastische oefeningen rekende hij ook de oefening van zintuigen en wees hij op het Griekse ideaal van lichamelijke schoonheid en harmonie.

In 1796 verscheen *Spiele zur Übung und Erholung des Körpers und Geistes* waarin hij het spel als opvoedkundig bewegingsonderwijs beschreef. Bij het spel telde vooral de geestelijk ontspannende factor van vreugde en bewegingsvrijheid. Spel

kwam voort uit de behoefte aan vrije beweging, die bij jong en oud aanwezig is. Het pedagogisch nut ervan was dat het een band vormde tussen opvoeder en schooljeugd. Een ander pedagogisch aspect hield in dat hij de prestaties van de leerlingen ging meten en noteren, niet om de prestatie zelf - zoals dit later bij de sport centraal zou staan - maar omdat het motiverend werkte.

Lichaamsoefeningen

De wiskundeleraar Vieth, die met zijn leerlingen op het internaat in Dessau voor beweging en oefening ook naar buiten trok, was de auteur van *Versuch einer Encyclopädie der Leibesübungen* (1795). In zijn encyclopedie had hij alles verzameld over wat van theorie en toepassing van bewegingsleer in het verleden bekend was; hij analyseerde deze gegevens en gaf er zijn commentaar op. Zelf had hij in zijn jeugd het nuttig effect van lichaamsoefening, schaatsen en zwemmen ondervonden. Ook Vieth verwees naar de gymnastische *lichaamsoefeningen* van de Grieken. De elkaar aanvullende standaardwerken vormen samen de bakermat van de Duitse gymnastiek-beweging: Gutsmuths schreef een praktische handleiding, terwijl Vieth een historisch georiënteerde achtergrondinformatie gaf met - wat voor die tijd opmerkelijk is - per onderwerp een wetenschappelijke literatuurlijst, waarin hij ook naar zijn collega Gutsmuths verwees. Vieth zag het lichaam als een bijzondere machine; als wiskundeleraar benaderde hij de oefeningen bewegingstechnisch uit het oogpunt van zwaartekracht, hefboomwerking en krachtlijnen. De techniek van het schaatsen had zijn bijzondere belangstelling, en ook zwemmen en schermen kwamen ter sprake. Vieths werk omvatte een breder terrein dan alleen gymnastische oefeningen; het lag dus voor de hand dat hij in de titel de nadruk legde op *Leibesübungen*.

Turnen

De derde peiler waarop omstreeks 1800 het Duitse bewegingsplatform rustte was Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852). Jahn studeerde theologie en Duitse taal en cultuur. Als student werd hij in 1806 in zijn nationalistische gevoelens getroffen toen het Pruisische leger bij Jena door de Fransen werd verslagen; en Jahn was daarin niet de enige. Hij wilde daarop de Duitse jeugd een hart onder de riem steken: *Wir sind noch zu retten; allein durch uns selbst*. In deze na-oorlogse situatie was het Jahn aanvankelijk te doen de jeugd fysiek te sterken en mentaal vertrouwen te geven. Met verwijzing naar de methode van Gutsmuths op de

scholen, wilde hij eenzelfde systeem ontwerpen voor de jeugd in het algemeen. In 1810 verscheen zijn boek *Deutsches Volkstum*, waarin hij zijn plannen om een krachtig Duits volk te vormen, uitlegde. Een jaar later begon Jahn in Berlijn op de *Hasenheide* zijn oefeningen voor jonge mannen. Het ging hem in feite minder om de prestatie van de enkeling, maar meer om de Duitse jeugd als een geheel, om de toekomst van één Duits volk. Metingen bij de duurloop of de uitkomst van een spel telde niet. Hij noemde zijn jongeren *turners*, eigenlijk een leenwoord afgeleid van *turnare*, maar Jahn wist het terug te voeren tot een 14e eeuwse oud-duitse volkstekst.

Jahn kreeg veel navolgers. Er werd per groep gewerkt met een turnmeester, voorturners en de deelnemende turners. Zijn *Deutsches Volkstum* sprak de jeugd aan. Op de oefenvelden bestond geen onderscheid van sociale rang of stand; allen droegen functionele, uniforme turnkleding van een eenvoudige stof: zodat de een zich niet boven de ander verheffe. Sommigen noemden hen misprijzend *Du-zeggers* en *jekkerdraggers*.

Jahn's *Turnerschaft* ging deel uitmaken van de Duitse jeugdbeweging met een toenemend nationalisme, een aspect dat hij uitvoerig in zijn tweede boek *Die Deutsche Turnkunst zur Einrichtung der Turnplätze* (1816) behandelde. In hetzelfde jaar werd voor het eerst op het jaarfeest van de Hamburger Turnerschaft het lied van A.H. Hoffmann: *Deutschland, Deutschland über alles* gezongen. De verstandhouding tussen Gutsmuths en Jahn was respectvol. Jahn ontzegde Gutsmuth de eer van initiatiefnemer niet, en deze stelde later dat het Jahn was gelukt waar hij zelf naar had gestreefd: de gymnastiek tot een volkszaak te maken. Opmerkelijk waren de titels van Gutsmuths volgende boeken: *Turnbuch für die Söhne des Vaterlands* (1817) en *Katechismus der Turnkunst* (1818). Het is duidelijk dat *turnen* als enkelvoudig woord de algemene term was geworden voor gymnastiek en lichaamsoefeningen.

Jahn gaf in zijn handboek aan dat zijn turnen niet een herontdekking was van de Griekse gymnastiek die op schoonheid en harmonie was gericht, maar: *Die Turnkunst soll die vergangene Gleichmässigkeit der menschliche Bildung wieder herstellen*. Daartoe moest het turnen nationale betekenis krijgen en tot een populair instituut worden. *Mut, Ausdauer und Willenskraft* waren de turner eigen, het was *volks-eigen*, het was Duits! In 1815 werd turnen in Pruisen officieel op de

scholen geïntroduceerd, terwijl het oefenen van groepen jongeren op openbare terreinen sterk was toegenomen. Maar juist met deze bloei en groei stak ook de politieke storm op. Jahn was een voorstander van de nationale eenheid, en in zijn turnbeweging manifesteerde hij zich als zodanig. In 1817 werd de aanval op hem ingezet. Dat men van hogerhand het schoolturnen bevorderde, was mogelijk een politieke zaak.

Zo behield de Overheid de controle, terwijl de openbare turnplaatsen meer en meer door de scholieren werden benut; de oefeningen kregen steeds minder een Jahn's karakter. Na een aantal incidenten werden de turners van Jahn als staatsgevaarlijk aangemerkt, en in 1820 was de tijd rijp om turnen op openbare plaatsen te verbieden en Jahn te arresteren. Zijn leerling E. Eiselen ging in Berlijn verder in zaaltjes waar in een besloten kring kon worden geturnd onder de minder besmette naam van *gymnastiek*. De beperkte ruimte vroeg om nieuw aangepast turngereedschap als paard en bok. Nadat in 1842 de *Turnsperre* was opgeheven, nam het aantal verenigingen snel toe, en ook op scholen bleef men van *turnen* spreken.

Adolf Spiess was degene die zich volledig inzette om tot een doeltreffend schoolsysteem te komen. In 1846 verscheen zijn *Turnbuch für Schulen*, maar dit schoolturnen stond ver van de ideeën van Jahn, het waren kunstmatige gymnastiek oefeningen, die goed klassikaal en efficiënt voor een groep te geven waren. Doordat er in 1815 op de kweekscholen turnen werd onderwezen, kwamen er steeds meer bevoegde docenten. Ook op meisjesscholen werd omstreeks 1885 turnles gegeven; deze meisjes werden lid van een vrouwenturnvereniging. Het onderscheid tussen schoolgymnastiek en verenigingsturnen accentueerde zich. Op de scholen greep men terug op de pedagogische gymnastiek van Gutsmuths, met ruimte voor gymnastisch spel, waarbij de term *Leibesübungen* werd gebruikt. Onder deze naam kwam het vak in 1826 op het rooster van alle kweekscholen in Duitsland.

Na de *Turnsperre* kwam in de tweede helft van de negentiende eeuw het verenigingsturnen in de turnhallen tot grote bloei, waarbij de door Jahn zo gewenste nationalistische tendens bleef meespreken. Veel Duitse steden gaven prioriteit aan de bouw van een turnhal.

In 1862 vond in Coburg het eerste grote turnfeest plaats, in 1862 gevolgd door een massale turndemonstratie in Berlijn. Vervolgens werden deze openbare turnmanifestaties, waar veel propaganda

van uitging, jaarlijks gehouden. De overwinning van Duitsland in de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) werd in niet geringe mate toegeschreven aan de uitstekende fysieke conditie die Duitse soldaten dankzij het turnen hadden verkregen.

Sport

Omstreeks 1900 kwam het turnen in Duitsland onder druk te staan door de import van Engelse sportspelen en de grote vlucht van het (wedstrijd)-wielrijden. De loopfiets mocht dan wel in 1816 een uitvinding zijn geweest van de Duitser Freiherr Von Drais, en in 1860 door de Fransman Michaux verbeterd en van trappers zijn voorzien, maar de Frans-Duitse oorlog had in beide landen de verdere ontwikkeling van de vélocipède geblokkeerd.

Engeland zag haar kans schoon. De staalindustrie in Coventry kreeg de fabricage en promotie van het rijwiel geheel in handen, waardoor zowel de wielersport als de diverse sportspelen van Engelse origine door Duitsers als een *Fremdkörper* werd ervaren, dat het Duitse turnen bedreigde. Men was zo op *Leibesübungen* en *Turnen* georiënteerd, dat

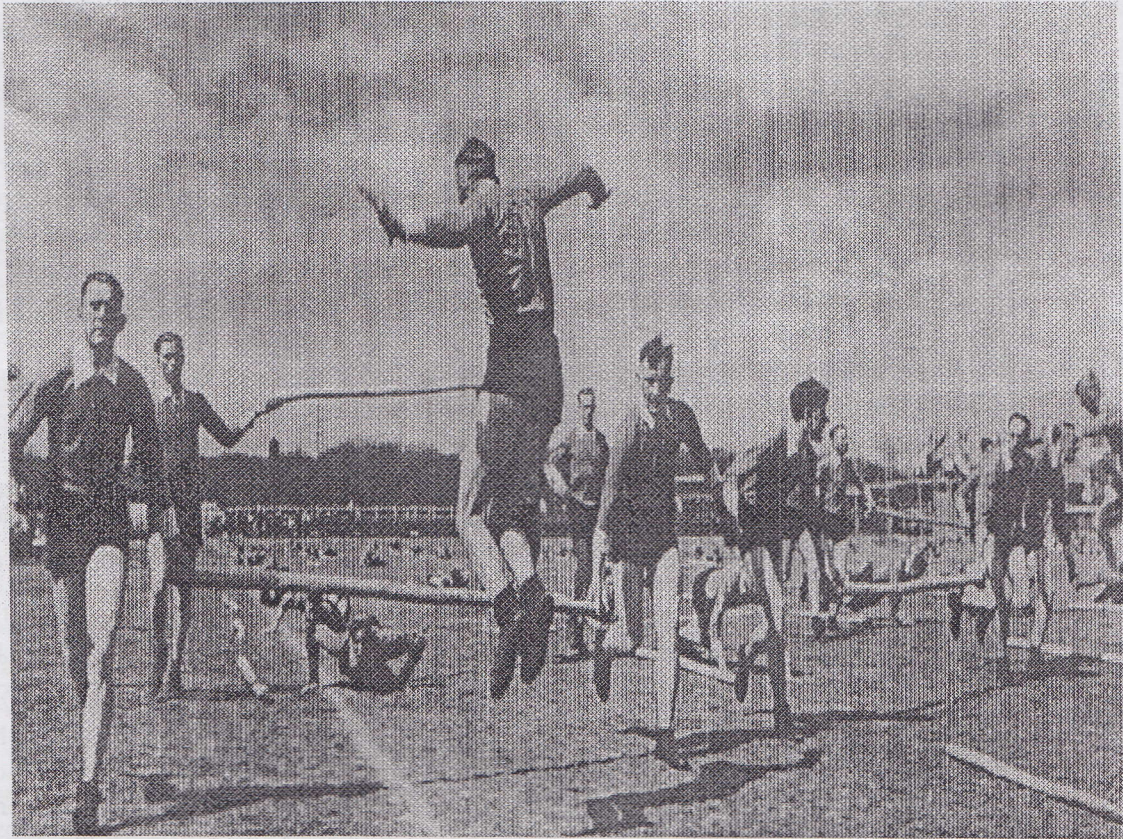
men met sport geen raad wist en het niet kon plaatsen. Sport kwam niet voort uit een lumineus idee van een persoon, was niet pedagogisch en evenmin cultureel gebonden, ze kende geen discipline, en was bovendien risicovol. Had GutsMuths op school de prestatie metingen ingevoerd, door Jahn was dit door het élan van de massademonstratie teniet gedaan.

In 1874 maakte de docent in de lichamelijke oefening August Hermann een studiereis naar Engeland en bracht het voetbal mee terug; hij wilde met dit spel de turners uit de turnhal weer naar buiten krijgen. Het wedstrijdelement van sportspelen was voor de jeugd heel aantrekkelijk, en al snel kon men de sport geen halt meer toeroepen. Zonder gezichtsverlies werd het Ei van Columbus uitgevonden: den Sport deutsch machen!

In 1891 werd het *Zentral Ausschuss für Volks- und Jugendspiele* ingesteld; haar derde Congres had de Duitse sport tot hoofdthema (1907). Men kwam er tot de conclusie dat de Engelse sportspelen niets nieuws waren, en dat ze te herleiden waren tot oude Duitse volksspelen. Zo was ook voetbal een Duits volksspel geweest, dat door de Engelsen van regels

Kaart met daarop hoog in het vaandel: turnen. "Frisch, fromm, frohlich, frei! Es lebe hoch die Turnerei."

Boomstamgymnastiek (Jahn). Nederlanders, opgeroepen voor de Duitse Arbeidsdienst, stuurden deze kaarten naar huis (1943).

was voorzien. Men bleef bij sport van *-Verein* spreken en niet van het Engelse *-club*. Atletiekbeoefening - lopen, werpen en springen - was natuurlijk van oorsprong helemaal Jahn's. Turnverenigingen werden nu verrijkt met *turnerische Spiele*, die als volksspelen moeiteloos aangepast en zo tot (wedstrijd)sport werden. Men nam het de verdienstelijke Spiess kwalijk dat hij bij het schoolturnen het spelelement van Jahn had genegeerd. Er vond met succes een actief *Umdenken* plaats in de richting van: sport is Duits.

De opleving van de geest van Jahn mocht de Duitsers tijdens de Eerste wereldoorlog niet baten. Duitsland werd ontwapend, de economie verslechterde, en de volkskracht nam af. De lust om te turnen ontbrak en door het opheffen van het leger was er ook geen militaire training meer. Velen, waaronder medici, maakten zich grote zorgen. In 1920 werd in Berlijn de *Deutsche Hochschule für Leibesübungen* opgericht met Carl Diem als directeur, waar universitaire artsen van naam, als de chirurg August Bier, doceerden. Vier jaar later werd een vergadering belegd waarbij 400 artsen onder leiding van Diem de slechte gezondheid

van de jeugd bespraken; het resultaat was de oprichting van de *Deutsche Ärztenbund zur Förderung der Leibesübungen* (1924). Vooral de chirurg Bier, die de lichamelijke oefening als deel van de algemene hygiëne beschouwde, wilde deze een natuurwetenschappelijke basis geven. Een werkelijke *revival* van de ideeën van Jahn, waarbij men zelfs van een *Jahn-cultus* kan spreken, had in 1933 plaats toen Hitler de jaarlijkse turnfeesten naar zich toe trok en op het 15^e turnfeest te Stuttgart zijn Jahn-rede hield. Daarmee begon de arisering van de Duitse turntraditie. Edmund Neuendorff werd met zijn boek *Die Deutschen Leibesübungen; grosses Handbuch für Turnen, Spiel und Sport* de propagandist voor de nazi-ideologie. Hij sprak over Turnvater Jahn als de wegbereider van het Derde Rijk.

In de jaren dertig was het ook Rudolf Bode die, echter zonder succes, op grond van het oerritme in zijn rytmische gymnastiek, zijn *Welle-gymnastiek*, aanspraak wilde maken op het predikaat *Duits*. Na de Tweede Wereldoorlog viel Jahn nog slechts historische belangstelling ten deel, getuige het in 1972 gehouden Jahn-symposium. □

DE COUBERTIN EN DE VROUWEN

Koos Steendijk-Kuypers

Tijdens de eerste moderne Olympische Spelen die Pierre de Coubertin in 1896 in Athene organiseerde, liep een Griekse vrouw buiten het strijdperk de marathonaftand. Bij de Spelen van Parijs deden in 1900 enkele dames vrijblijvend mee bij tennis en golf. De organisatie had zich toen nog niet serieus met damesdeelname bezig gehouden, en dit gold ook voor St Louis in 1904 met damestennis en boogschieten. De Coubertin had op de vergadering van het IOC in 1902 wel stelling genomen: 'It's against the law of nature': men dient de in de natuur vastgelegde ongelijkheid te respecteren.

In 1908 werd de zaak voor De Coubertin ernstiger. In Londen had het Brits Olympisch Comité eigenmachtig besloten kunstrijden op de schaats, tennis en boogschieten voor vrouwen op het programma te zetten, en gymnastiek en zwemmen als demonstratie te vertonen. Toen in 1912 in Stockholm onder druk van de FINA het Zweedse Olympisch Comité wedstrijdzwemmen voor dames accepteerde, en er bovendien een grote groep Zweedse gymnastes onder hun vlag het stadion binnen marcheerden om er de Zweedse gymnastiek te demonstreren, werd het De Coubertin te veel. Bij zijn Spelen ging het om kracht, prestatie en nationale eer, en niet om vrouwengedoe: wedstrijd sport was onvrouwelijk, vrouwendeelname degradeerde het evenement, en publieke belangstelling ervoor viel niet te verwachten. Hij verklaarde hun deelname illegaal en de beste tactiek hen te weren was elke aanvraag tot deelname te negeren.

Met een strengere reglementering beperkte hij de invloed van sportbonden - met vrouwenafdelingen - en van nationale olympische comité's, want soms was de echtgenote van één der leden een verdienstelijk sportvrouw. De redactie van het damesblad *De Vrouw en haar huis* vond de Zweedse demonstratie prachtig, maar men drukte toch de voetsporen van De Coubertin: "Vrouwen, u wacht een veredelende taak mee te helpen tot de zuivering en veredeling van onze lichaamscultus, waar geen plaats is voor eenzijdige topsport met levensgevaar in wedstrijdbeoefening."

In 1912 was het Nederlandsch Olympisch Comité opgericht, ter ere waarvan De Coubertin in Den Haag een rede hield en in Amsterdam op het Museumplein met een beleefd *dédain* een gemengde korfbal wedstrijd bijwoonde. Het NOC interpreteerde zijn houding als enthousiast. Het korfbal kwam niet verder dan een demonstratie-

sport op de Spelen van Antwerpen en Amsterdam. De Eerste Wereldoorlog betekende voor de vrouwensport een belangrijke cesuur. Bij de eerste Spelen nadien, Antwerpen 1920, kreeg men te maken met een nieuw vrouwbeeld waarmee met succes gewerkt kon worden aan een vooruitstrevend sportbeleid; vrouwen waren inmiddels zelfbewuster, hadden een krachtiger uitstraling, en enig competitiestreven was hen niet meer vreemd, al ging het daarbij meestal om jurybeoordelingen bij schoonrijden, kunstzwemmen en stijlroeien.

Terwijl De Coubertin het vrouwenprobleem bleef negeren, kwam er in Frankrijk een stroming op gang die we als 'pressure group' kunnen betitelen. In 1921 organiseerde de elitaire *Sportingclub de Monaco* onder Camille le Blanc, tevens burgemeester van Monaco, voor 'upperclass ladies' een sportieve competitie waaraan vertegenwoordigsters uit Italië, Frankrijk, Engeland en Noorwegen deelnamen. Zijn directe medewerkster was Alice Miliatt, lid van de Parijse club *Femina Sport*, en voorzitter van federatie van damessportclubs in Frankrijk. Tot de onderdelen bij atletiek behoorden ondermeer de 800 meter, ver- en hoogsprong en werpnummers; verder was *gymnastique harmonique* een onderdeel en waren er als amusement pushball-wedstrijden. Het werd een demonstratie van vrouwelijke vitaliteit. Er verscheen een uitgebreide verslaggeving in de boulevardpers en het succes vroeg om herhaling. Miliatt richtte daartoe de *Fédération Sportive Feminine Internationale* (FSFI) op, en in 1922 organiseerde zij in Parijs de eerste Woman's Olympique Games.

De Coubertin claimde onmiddellijk de naam 'Olympisch', met als gevolg dat de vrouwenspelen voortaan elke vier jaar onder de naam van wereldkampioenschap (tot aan 1936) werden gehouden. De Internationale Amateur Atletiek Federatie (IAAF) volgde de ontwikkeling nauwlettend. De actie van Miliatt dwong haar tot standpuntbepaling ten aanzien van vrouwenatletiek, de Spelen, en De Coubertin.

Toen de FSFI zich bij de IAAF aansloot, begon de lobby voor toelating. Nadat De Coubertin in 1925 wegens ziekte uit het IOC was teruggetreden, werd onder zijn opvolger Henri de Baillet Latour besloten om bij de Spelen van Amsterdam in 1928 als experiment vrouwen op vijf atletiekonderdelen toe te laten. Van belang was het feit dat Sigmund Edstrom zowel vicevoorzitter van het IOC alsook voorzitter van de IAAF was. De Engelse dames bleven bij hun standpunt 'alles of niets' en trokken

zich terug. Behalve atletiek met 100 meter, 800 meter, 4 maal 100 meter estafette, discuswerpen en hoogspringen, stond ook gymnastiek als teamsport op het programma. Tegenstanders van dit toelatingsbeleid volgden de wedstrijden met argusogen. De afgetreden De Coubertin reageerde in een schrijven over de Spelen van Amsterdam: '*Quand à la participation des femmes aux Jeux j'y demeure hostile; c'est contre mon gré.* Mensen die naar vrouwenwedstrijden kijken doen dat niet voor de sport, was zijn commentaar. Het was de 800 meter waar in Amsterdam alle belangstelling naar uitging, waar commentaren over werden geschreven, en waar de commotie over ontstond. De Duitse Lina Radke Batschauer won op deze afstand de gouden medaille, maar voor de vrouwenatletiek was haar succes een Pyrrhus-overwinning. In de finale waren twee loopsters neergevallen en bij de 100 meter noteerde men diverse valse starts. Dáár hadden de tegenstanders op gewacht: de fysieke en mentale zwakte van de vrouw had zich bewezen.

Even tendentius was de visie van enkele leden van het IOC, die meenden dat er atletes waren die niet zozeer voor de sportieve prestaties liepen, maar eerder om hun fysieke schoonheid te tonen. De Franse gymnastiekpedagoog Hébert gebruikte voor de promotie van meisjesgymnastiek graag het argument: *Frankrijk zal nóg mooier worden.* In *Revue der Sporten* gaf H.A. Meerum Terwogt zijn mening in het artikel 'Fysieke schoonheden', met als conclusie: '*Het IOC mag wat straf zijn geweest, wat orthodox, maar het heeft begrepen waar de vrouw thuis hoort, in haar huis en niet aan de startlijn*'. Hij doelde op de vergadering van het IOC in 1929 in Lausanne waar was voorgesteld om in het kader van de noodzakelijke beperkingen van het schema der Spelen de vrouwenatletiek te schrappen.

Voor de Nederlandse afvaardiging waren de Spelen echter een succes want de damesturnploeg won goud en bij atletiek behaalde Lien Gisolf met hoogspringen zilver, terwijl bij zwemmen Marie Braun en Marie Baron in de prijzen vielen. Het Nederlandsch Gymnastiekverbond kon met goud tevreden zijn, maar niet meer dan dat, want het viel zeer te betreuren dat het bezoekersaantal werkelijk minimaal was geweest.

In Nederland klonk van de NAU geen protest tegen de beslissing van het IOC om vrouwenwedstrijden op afstanden van 800 meter en langer op de Spelen te verbieden. De NAU had in 1920 een

commissie tot bevordering van vrouwenatletiek ingesteld, maar toen het op training voor de Olympische Spelen aankwam, bleek een minimaal deel van het budget voor de dames beschikbaar te zijn. De medische commissie binnen de Unie met als leden de hoogleraar Snapper en de bekende promotor van (meisjes)gymnastiek de arts J.H.O. Reys bracht in 1928 tevreden verslag uit: '*Alle damesatleten zijn dankzij Dr Reys' goede zorgen geregeld onder medisch toezicht geweest, wat voor de leiders een bijzondere geruststelling was*'.

Ook in de pers had het 800 meter-evenement veel stof doen opwaaien. In het Duitse gedenkboek over de spelen 'Die Olympische Spiele' lichtte de auteur de prestatie van Radke toe met de mededeling dat '*Frau Radke eine bequeme Hausfrau ist und ihre Haushalt ganz allein besorgt*'. De arts Hede Bergman die de atletes op de Spelen begeleidde, weerlegde de aantijgingen. De loopsters die ontgoocheld bij de race waren neergevallen, bleken achteraf in de kleedkamer geheel fit te zijn en konden nadien gezond en wel de estafette lopen. Een jaar later hield Bergman bij een masaal treffen van Duitse atletes een anamnese-enquête plus een uitgebreid medisch onderzoek met als conclusie dat men de prestatiemogelijkheden van vrouwen bij goede training hoog kan inschatten.

In Nederland waren de pro's en contra's hevig, maar van korte duur; uitgezonderd *Revue der Sporten*. Redacteur Leo Lauer had zich al regelmatig een pseudofeminist getoond door zich lieflijk en welwillend uit te laten over onze hockeymeisjes, het zwakke kunne, en de atletische vlechtdraagstertjes. Met de vraag 'Behoren vrouwen aan atletiek te doen?' stelde hij zijn blad beschikbaar aan mensen van naam in de sportwereld, en gooide daarmee de knuppel in het hoenderhok. De reacties waren tekenend voor de visie van zowel mannelijke als vrouwelijke schrijvers. Bij de heren ging het van redelijk welwillend via denigrerend tot beledigend en bij de dames van gedwee en dankbaar via verrukt, tot zelf enigszins manhaftig commentaar.

Met het verbod op de 800 meter bleek het 'vrouwenvraagstuk' niet opgelost te zijn, want bij de voorbereiding van de Spelen van 1932, te houden in Los Angeles, stelde het IOC opnieuw deelname van vrouwen aan atletiek ter discussie. De herenleden van de Amerikaanse atletiekunie sprongen tijdig in de bres; ze wisten een positieve beslissing af te dwingen met een boycot indien hun

vrouwelijke leden uitgesloten werden. Avery Brundage toonde zich een slechte verliezer met zijn uitspraak over damesatletiek: *'Her charms sink to something below zero'*.

Dankzij een met moeite rond gekregen sponsoring kwam ook Nederland uit met een kleine vertegenwoordiging. Van hen werd een showfoto gepubliceerd: in Hollywood knielden in starthouding vijf deelnemers in hun bloemetjes jurk op één lijn met een voormalig atlete, de filmster Frances Dee. In 1936 dreigde het wereldrecord van Lina Radke op de Woman World Games te sneuvelen, maar de winnende Praagse atlete bleek een hermafrodiet te zijn. Voortaan werd bij internationale wedstrijden in bepaalde gevallen een gynaecologisch onderzoek verricht. In het spoor van de medische ontwikkelingen besloot de medische commissie van het IOC te Lausanne drie maanden voor de Spelen van Mexico (1968) dat alle deelnemers zich aan een onderzoek naar intersexualiteit moesten onderwerpen, en wel aan een spekselproef, bij twijfel aan een hormoononderzoek, en in uiterste noodzaak aan een lichamenlijk gynaecologisch onderzoek.

In de jaren zestig zou een nieuwe afstandsloop voor vrouwen dezelfde moeilijkheden opleveren als in de jaren twintig met de 800 meter het geval was: de strijd om de marathon te mogen lopen. Een enkele vrouw waagde zich destijds aan deze wedloop, maar dan wel als man ingeschreven en

verkleed. De paniek onder de organisatoren was groot toen zij na het startsein hun onachtzaamheid bemerkten (Boston, 1967).

De atlete Mieke Sterk gaf een dergelijke gestresste situatie aan met haar uitspraken over verregaande betutteling door begeleidende officials, die ze tijdens de Spelen van Mexico (1968) als paternalistisch, discriminerend en beklemmend had ervaren (Trouw, 19/12, 1970).

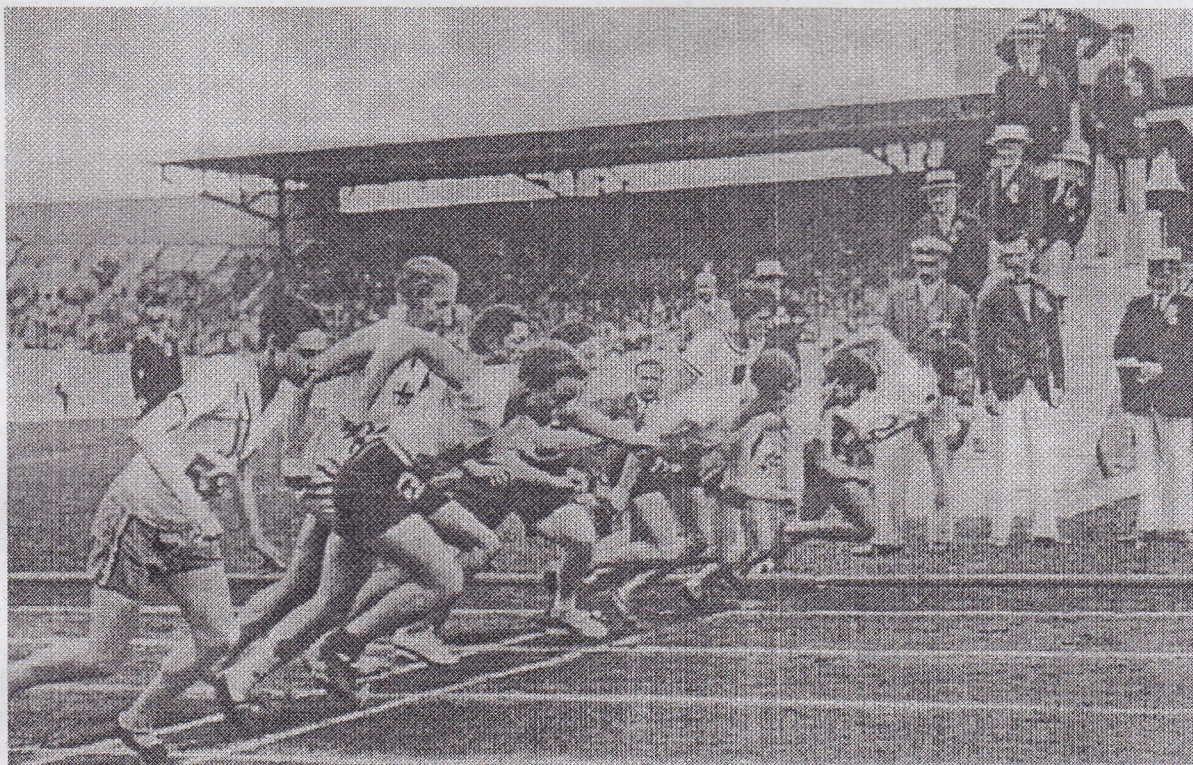
In 1971 liepen drie vrouwen mee in de marathon van New York, en een jaar later stelde de American Athletic Union de marathon open voor vrouwen. In 1974 organiseerde het cosmeticaconcern Avon de eerste marathon voor vrouwen, waarop vervolgens het aantal marathonloopsters snel toenam. Zij moesten echter wachten tot 1984 om op de Spelen van Los Angeles voor het Olympisch goud te mogen aantreden.

Literatuur

Comité International Olympique, Edition de textes choisis de Pierre de Coubertin, Tomes I, II, III (Zürich, 1986).

McCrone, Kathleen E., Sport and the physical Emancipation of English Women (1870-1914) (London, 1988).

Steendijk-Kuypers, Vrouwen-beweging; medische en culturele aspecten van vrouwen in de sport, gezien in het kader van de sporthistorie (Rotterdam, 1999). □

800 METER DAMES FINALE

BOEKSIGNALEMENTEN

Renzo Verwer

Marc Broere (tekst), Pieter van der Houwen (foto's). Het zout van Afrika : sporthelden van een dynamisch continent . De Arbeiderspers, 2001. 239 pag , 24.00 Euro.

Het is nog maar sinds kort dat sportend zwart Afrika stevig op de wereldkaart staat. In 1960 won de Ethiopiër Abebe Bikila de Olympische marathon en de Senegalees Baby Sy werd zeer verrassend tweede op het wereldkampioenschap dammen.

Inmiddels is een sportwereld zonder Afrikanen ondenkbaar. Kameroen en Nigeria zijn de smaakmakers van het wereldkampioenschap voetbal en de Olympische Spelen, Senegalese dammers verbazen de wereld met hun fantasierijke, goede spel en de hardloopafstanden vanaf 1500 meter worden overheerst door atleten uit Ethiopië, Kenia en Marokko. Over de Afrikaanse sport is in het Nederlands taalgebied nog nauwelijks iets gepubliceerd. Journalist Marc Broere en fotograaf Pieter van der Houwen gaven een eerste aanzet met hun boek over Afrikaanse sporthelden, *Het zout van Afrika*.

Opvallend is hoe ongelooflijk belangrijk sport op dit continent is. In het westen zijn sporters al vaak halve heiligen, in Afrika zijn ze echte superhelden. Zoals de voetballer George Weah, die al jaren voor Europese clubs speelt, en in de jaren van bloedige burgeroorlogen (vooral jaren negentig) de enige hoop van Liberia was. Een Liberiaanse fan vertelt: "Alleen als het nationale voetbalelftal speelde, legden de krijgsheren hun wapens neer en was er eenheid in het land. George heeft die interlands allemaal uit zijn eigen zak betaald, hij wist dat er levens gered werden als ons voetbalelftal speelde. Daarom zal hij voor altijd ons nationaal symbool blijven."

Of neem het Senegal van weleer, dat uit traditionele koninkrijken bestond. Na de koning was de worstelkampioen de belangrijkste persoon van een koninkrijk; hij vertegenwoordigde de hogere morele waarden. Die tijd is echter voorbij. De worstelaars vechten niet meer voor eer van hun dorp en de mooiste vrouw van het koninkrijk, maar voor persoonlijke status en welvaart.

Ook in de ontwikkeling van de Afrikaanse landen speelt sport een grote rol. De directeur van een jongerenorganisatie in Burkina Faso legt uit: "Door cultuur en sport voelen mensen hun eigen identiteit en trots. Deze eigenwaarde heb je nodig als basis voor andere activiteiten." Zo worden bijvoorbeeld

vrouwen uit traditionele dorpen zich bewust van hun waarde. Ooit zaten ze de hele dag thuis, nu komen ze de deur uit om te gaan voetballen. En op plaatsen waar gesport wordt, ontstaat economische bedrijvigheid. De opzet van Broeres boek; meerdere landen en vele sporten bespreken, laat niet toe overall diep op in te gaan. Vandaar ook dat het onderwerp sport en politiek alleen in het hoofdstuk 'Zuid-Afrika' aan de orde komt.

Vanaf 1970 gold er een algemene sportboycot tegen dit land, waardoor sporters uit andere landen niet in wedstrijden in Zuid-Afrika mochten uitkomen, en Zuid-Afrikaanse slechts beperkt aan internationale wedstrijden konden deelnemen.

Vreemd genoeg bleken veel blanke Zuid-Afrikaanse sporters niet op de hoogte van apartheid. De atlete Zola Budd: "Tijdens mijn race zag ik mensen met spandoeken staan. Er stond op: Free Nelson Mandela. Ik vroeg aan mijn coach wie Mandela was. Mensen realiseren zich niet dat hier totale censuur bestond (...) pas op de dag van zijn vrijlating lazen mensen in Zuid-Afrika over Nelson Mandela." De zwarte middenafstandsloper Sydney Maree betwijfelt dat. "Misschien wist ze niet hoe hij er uit zag, maar zijn naam was over de hele wereld bekend."

Het verhaal van de inmiddels bijna vergeten Budd is onthutsend. De op blote voeten lopende Budd had de luxe over een Engelse grootvader te beschikken en koos aldus voor de Engelse nationaliteit om toch wedstrijden te kunnen lopen. Maar ze bleef omstreden, ze werd gezien als symbool van de blanke pro-apartheidselite. In het Engels parlement werd over haar gestemd en tijdens wedstrijden werd ze uitgejouwd, soms zelfs achtervolgd door demonstranten. Atleten weigerden tegen haar te lopen, tv-stations zonden wedstrijden waaraan zij deelnam niet uit. Budd werd een jaar geschorst omdat ze mogelijk, een hard bewijs was er niet, had meegedaan aan een wedstrijd in Brakpan. De atlete trok zich teleurgesteld uit de atletiek terug; de apartheid brak uiteindelijk haar carrière.

Bleek de combinatie sport en politiek in de kwestie-Budd fataal, in de verbodering tussen zwarten en blanken was dit samenspel cruciaal. De apartheid was in 1990 afgeschaft, maar van een nationaal gevoel was nog geen sprake. ANC-leider Nelson Mandela had goed door hoe

belangrijk sport was en vond het tijd voor verzoening; bij het wereldkampioenschap rugby 1995 verscheen hij in een rugbyshirt op het veld en werd luid toegejuicht door blanke conservatieven. Het overigens voornamelijk uit blanken bestaande Zuid-Afrikaanse rugbyteam won de wereldtitel; Zuid-Afrika voelde zich voor het eerst één. Maar hoe belangrijk sport ook in maatschappelijk en politiek opzicht is, dé waarde van de sport ligt mijns inziens vooral in het plezier dat het sporters en publiek kan geven. Zoals de Nigeriaanse voetballer en oud-Ajaciéd Tijani Babanginda stelt: "In Europa verlopen wedstrijden vaak volgens hetzelfde patroon. Het is tactisch, bijna gecompliceerd voetbal. Een Afrikaanse voetballer probeert vaak iets om de status quo te veranderen. Wij zorgen voor het zout en de kruiden op het eten, voor het gepeperde voetbal. Wij zijn het zout van Afrika." □

BOEKSIGNALEMENTEN

Wilfred van Buuren

Vincent Wernke, Excelsior 100 jaar (Jubileumcommissie Excelsior 100 jaar, Rotterdam 2002), 114 pagina's, prijs: 20 Euro (inclusief verzendkosten). Te bestellen via de supportersclub: www.angelfire.com/ri2/proexcelsior.

Sportclub Excelsior bestaat een eeuw en speelt voor het eerst sinds 1987 weer in de eredivisie. Bij het grote publiek staat Excelsior vooral bekend als de club van het geldgebrek en als kweekvijver van Feyenoord. Sportieve successen waren

schaars. De enige 'grote' prijs in de clubhistorie was het winnen van de Zilveren Bal in 1927, een toen sterk bezet toernooi. Andere sportieve hoogtepunten: het bereiken van de finale van de KNVB-beker in 1930 (1-0 verlies tegen Feyenoord) en de kampioenschappen van de eerste divisie in 1974 en 1979.

In het verdienstelijke, maar soms wat langdradige jubileumboek zijn financiële zorgen een terugkerend thema. Een hoofdstuktitel als "Geen publiek, geen geld, geen spelers" geeft de teneur van het boek daarom beter weer dan foto's van juichende spelers en supporters -die er natuurlijk ook in staan. Toch hield Excelsior het hoofd boven water dankzij de inzet van vrijwilligers en de zuinigheid en creativiteit van bestuurders. Henk Zon, van 1952 tot 1977 voorzitter, was bijzonder inventief als het ging om geld binnen te brengen. "Mister Excelsior" ging persoonlijk met de bolhoed langs.

Op reis met het Nederlands Elftal - Zon was ook bestuurder bij de KNVB - toverde hij waar ook ter wereld Excelsior-lootjes uit zijn zak om ze aan de man te brengen. Van hem kwam ook het idee om oud papier in te zamelen voor de club, waarbij hij niet te beroerd was om zelf mee te helpen. Toen Zon met de papierploeg eens op een adres kwam waar de kranten tot het plafond lagen opgestapeld, sprak hij de legendarische woorden: "Bel Jaap Bontenbal [de penningmeester, red.], we kunnen Crujff kopen!" Zover kwam het niet, maar de opbrengst van het oud papier was jaarlijks goed voor de salarissen van twee spelers. □

Eerste elftal van Excelsior in 1923 (afbeelding uit Rotterdams Voetbalglorie, Cees Zandbergen).

BOEKSIGNALEMENTEN

Wilfred van Buuren

Raymond Beard, Leon Kersten, Annelies van Rijen, met een bijdrage van Mart Smeets, 'Een kratje bier als je dunkt'. EBBC, 50 jaar memorabele basketbalhistorie (z.p. [s-Hertogenbosch], z.j.[2002], 112 pagina's. Prijs: 17,50 Euro (exclusief verzendkosten). Te bestellen via www.ebbc50jaar.nl

Amsterdam was decennialang het centrum van het basketbal in Nederland. Zo speelden in de eerste competitie in 1938 uitsluitend ploegen uit de hoofdstad. Alle landskampioenen kwamen tot en met 1966 uit Amsterdam, bij de vrouwen duurde de hoofdstedelijke hegemonie zelfs tot en met 1976. De sport was sowieso een randstedelijke aangelegenheid. In de hereneredivisie deed pas in het seizoen 1965-1966 voor het eerst een ploeg mee van buiten de Randstad: EBBC Den Bosch. De Bosschenaren wonnen dat seizoen overigens maar één wedstrijd en degradeerden prompt.

In de beginjaren had de Eerste Bossche Basketball Club te kampen met het feit dat basketbal een relatief onbekende sport was. Dat betekende weinig beoefenaren, gebrek aan accommodaties en tegenstanders die ver weg zaten. Tot wat voor problemen dat leidde, komt in het gedenkboek mooi naar voren. In 1952 was er in Den Bosch maar één sportzaal, De Vliert. De basketballers konden daar alleen terecht op zondagochtend van negen tot tien. De rest van de week zat de zaal al vol. Toen bisschop Bekkers dit hoorde, schreef hij een boze brief naar het Brabants Dagblad: "De oprichting van een basketbalclub kan men toejuichen. Maar dat deze club hare leden oproept voor trainingen van elke zondagochtend, vind ik in hoge mate afkeurenswaardig. Dit is een schandelijk voorbeeld van Zondagsheiliging, waartegen een protest moet worden uitgebracht." Oprichter Cor Vossen moest bij de bisschop op het matje komen, die hem vertelde: "Het kan eigenlijk niet, maar ik begrijp het wel. Als je er niet te veel propaganda voor maakt, train dan maar op zondagmorgen." De zaak werd aldus -volgens beproefd rooms recept- in der minne geschikt.

In de jaren zeventig werd basketbal in Nederland populair. Van zalentekort was geen sprake meer en het aantal basketballers groeide explosief. Dankzij sponsors konden Amerikaanse en Nederlands-Amerikaanse profs worden aangetrokken en steeg het spelpeil. Met het seizoen 1978-1979

brak ook voor het basketbal in Den Bosch een gouden periode aan. De club werd negen keer kampioen van Nederland in tien seizoenen en werd één van de bekendste zaalsportverenigingen van Nederland. Ook in internationaal verband baarde Den Bosch opzien. In 1979 haalde de ploeg -met als coach Ton Boot en als spelers onder andere Kees Akerboom en Jan Dekker- de finale van de Europa-cup II, een unieke prestatie in de geschiedenis van het Nederlandse basketbal. In de jaren daarna bereikte de club nog wel de kampioenspoule van de Europa Cup I en een tweede plaats in het toernooi om de wereldbeker, maar het winnen van een Europese beker was te hoog gegrepen.

'Een kratje bier als je dunkt' is thematisch opgezet. Een chronologisch overzicht van de belangrijkste hoogte- en dieptepunten uit de clubgeschiedenis is te vinden aan het eind van het boek. Met een mix van sfeerbeschrijvingen en feitelijke informatie is het een prima jubileumboek geworden. Kritische kanttekeningen -bijvoorbeeld over falend jeugd-beleid- ontbreken gelukkig niet en er is ook aandacht voor de bredere sociale context van de club-historie.

En EBBC zelf? Ondanks twaalf landstitels bij de mannen in vijftig jaar had het weinig gescheeld of de club had het gouden jubileum niet gehaald. In de zomer van 2001 ging de profstak van de club failliet. Inmiddels schijnt men de zaken weer op orde te hebben: heren 1 speelt door in de ere-divisie, de banden tussen amateurs en profs zijn aangehaald, er is een jeugdplan en de vereniging heeft 300 leden. Een gezonde basis voor de toekomst? □

EBBC Den Bosch in finale Europa Cup II, Porec, 21 maart 1979.

BOEKSIGNALEMENTEN

Gerbrand Bakker

Jan Winkelmolen, *Willy van der Kuylen, een fenomeen. 'Skiete Willy'*. (Allmedia Uitgeverij b.v. Gemert, 2002). 109 pagina's, ISBN 90 5891 050 4. Prijs: E 14, 95.

Moeder Van der Kuylen moest in de jaren '50 een extra glasverzekering afsluiten omdat zoon Willy (1946) 'niet te stuiten is'. Dat proberen vader en moeder Van der Kuylen dan ook niet, vandaar de extra glasverzekering. Als Willy 9 jaar oud is, begint hij te voetballen bij HVV in Helmond, zijn geboorteplaats. Hij blijkt een enorm talent te zijn en in 1964 kan hij kiezen uit veertien clubs. Hij tekent een contract bij PSV. 'Lekker dicht bij huis,' verklaart hij die keuze. Hij slaat aanbiedingen uit het buitenland af (waaronder dat van Real

Madrid in 1972) wegens een 'voor hedendaagse profvoetballers ongebruikelijke verknochtheid aan zijn geboorteplaats'. Hij bleef tot het begin van het seizoen 1981-1982 bij PSV voetballen, maar omdat hij nauwelijks opgesteld werd, vertrok hij voor de rest van het seizoen naar MVV, waar het niet lekker liep. Ter afsluiting van zijn actieve voetbalcarrière speelde hij nog één seizoen bij de Belgische tweedeklasser Overpelt. Vanaf 1983 tot heden (onderbroken door een korte uitstap naar Roda JC) werkt hij bij PSV als jeugdtrainer. In 1999 ontving hij de trofee voor topscorer van de eeuw (313 doelpunten in de Nederlandse competitie).

Ik schreef deze voetballevensloop van Van der Kuylen in tien zinnen. Het door Jan Winkelmolen (die 'in 1959 of 1960' als keeper bij de jeugd zes kanonskogels van Van der Kuylen om z'n oren kreeg, begeleid door een piepend "Skiete Willy!" van een jochie achter zijn doel, en sinds die tijd een fan van de voetballer is) geschreven boekje is ook niet al te dik, en bestaat voor meer dan de helft uit fotomateriaal. Maar ja, dat ligt aan Van der Kuylen zelf. Geen drank, drugs of overspel, een en al laconiekheid, en slechts één gele kaart in zijn gehele carrière. Een geweldige voetballer, wiens grootste uitspatting bestond uit een massage door een 'Aziatische schone', een echte 'tropische verrassing', met een hazenlip. "Ga maar op je buik liggen," schatert Wim [van der Dungen, collega-speler bij PSV], "dan zie je d'r niks van!" De auteur schrijft in het bloemrijke journalistenproza dat veel sportersbiografieën kenmerkt, en dat vreemd genoeg meestal een tegengesteld effect

heeft: het verhaal wordt er nogal bloedeloos van. In het hoofdstuk *Oranje* wordt duidelijk waarom Van der Kuylen zo weinig wedstrijden voor het Nederlands Elftal speelde. Dát is interessant (en smeug), maar jammer genoeg maakt de auteur zich er met een paar zinnen vanaf. Sommige foto's zijn echter wonderschoon. Veel meer dan uit de tekst komt uit de beelden de 'grootseid' van Willy van der Kuylen als voetballer naar voren. Een 'mooie' voetballer was hij ook. □

TIJDSCHRIFTSIGNALEMENT

Remco Plas

De Muur, wielertijdschrift voor Nederland en Vlaanderen, Nummer 1 juni 2002, Nummer 2 oktober 2002, Uitgeverij L.J. Veen, 8,90 per nummer.

Vrijwel elke krant heeft een weekendbijlage, waar langere reportages in staan over een grote verscheidenheid aan onderwerpen. Soms ook over wielrennen. Spijtig voor de bijlageredacteuren maar zij zullen het voortaan zonder wielerstukken moeten stellen. Deze staan voortaan in *De Muur*. De muur? Van Geraardsbergen? Van Huy? Van zwijgen als het om doping gaat? Wat geeft het.

Na het eerste nummer dacht ik leuk, maar het blad moet nog "smoel" krijgen. Het tweede nummer lost de belofte in. Vier van de dertien auteurs uit het eerste nummer leveren ook bijdragen aan nummer twee. Het arsenaal lijkt hiermee groot genoeg om voor voldoende afwisseling te blijven zorgen. Een paar lijnen worden met het tweede nummer al zichtbaar: Rik Vanwallegem portretteert een Vlaamse renner, Mart Smeets schrijft over een wielersfotograaf, Marije Randwijk houdt een interview en verder zijn er afwisselend artikelen over heden en verleden. Ook is er plaats voor fictie in een verhaal van Peter Winnen en voor poëzie van Willie Verheghe en Albert Megens.

De uitgever geeft nog niet aan hoeveel nummers er per jaar gaan verschijnen. Drie lijkt me een mooi aantal, een voor het Klassieke voorjaar, een voor de Tour en een voor het WK. Meer mag ook. □

BOEKSIGNALEMENTEN

Theo Stevens

Wim de Heer, Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000, (De Vrieseborch, Haarlem, 2000). 293 pagina's, ISBN 906076-4846.

Standaardwerk over een halve eeuw ontwikkelingen in de sport

Volgens een recente berekening doen tegenwoordig zo'n negen miljoen Nederlanders regelmatig aan sport. Daarmee behoort ons land qua 'sportdichtheid' tot de internationale top. Deze positie kwam uiteraard niet tot stand zonder de fundamente van een efficiënte organisatiestructuur en doeltreffend beleid. Maar even belangrijk zijn de mensen die richting en inhoud aan nieuwe ontwikkelingen moeten geven en verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het beleid.

Het spreekt vanzelf dat een groot aantal bestuurders hun stempel op de groei van de sport heeft gedrukt, maar evident is dat dr. Wim de Heer jarenlang een vooraanstaande rol heeft gespeeld. Bij zijn afscheid als directeur van NOC*NSF, in 1998, kreeg hij het boek 'Visies op sportontwikkeling' aangeboden, een bundel die dankzij de medewerking van tientallen deskundigen tot stand kwam. Wat echter aan deze bundel ontbrak was het historisch perspectief waarin de diverse onderdelen geplaatst konden worden en dat de nieuwe ontwikkelingen verklaarde.

Vijfendertig jaar heeft De Heer leiding gegeven aan de sport; eerst via de Nederlandse Sport Federatie en na de fusie met het NOC, in 1993, aan de nieuwe koepel NOC*NSF. Het lag dan ook voor de hand juist hem te vragen voor een analyse van de periode sedert de Tweede Wereldoorlog. Het resultaat is een boek geworden dat laat zien hoe grillig de verhouding tussen sport en overheid door de tijd heen geweest is en ook hoe de vervlechting van sport en samenleving gestalte kreeg. De vraag is dan of de auteur als geschiedschrijver voldoende afstand heeft weten te bewaren tot een materie waarmee hij zo lang met zijn hele persoon verbonden is geweest. In dat opzicht zou De Heers studie ook beschouwd kunnen worden als vertrekpunt voor nieuwe onderzoekers.

Het boek is thematisch verdeeld in acht hoofdstukken, terwijl in het laatste chapter de samenhang der delen wordt belicht. Tenslotte worden enige lijnen naar de toekomst getrokken. Het is al vaker

opgemerkt: de sportbeoefening heeft in ons land in de laatste decennia een snelle evolutie doorgemaakt, een ontwikkeling die plaatsvond in een samenleving die meer en meer van de betekenis van de sport doordrongen raakte. Dat vertaalde zich ook in de toewijzing van ruimere financiële middelen, met Sydney 2000 als bekroning van het gevoerde beleid.

Het springt in het oog dat de overheid sinds de jaren vijftig van jaar op jaar met steeds meer geld over de brug kwam. De actie van de paarse regeringspartijen voor extra-financiering maakt verder duidelijk dat er uit de olympische successen politieke winst te halen viel. Vergelijk dat eens met de moeizame financiering van de Spelen van 1928 in Amsterdam. Ook valt op dat de verruiming van de gelden vooral voor de topsport bedoeld was: in vroegere perioden lag het accent bij de overheid immers steeds op het stimuleren van de breedtesport.

Een tweetal kanttekeningen tot besluit. In de eerste plaats biedt het boek veel meer dan de titel suggereert; er is eerder sprake van een naslagwerk dat het hele spectrum van de sport omvat. Ook bij een dergelijke ruime opzet moeten keuzen worden gemaakt en accenten gelegd.

De vraag is dan waarom het ene thema wel aandacht krijgt (bijvoorbeeld sport en parlement) en het andere niet (sport en gemeenteraad). Hebben door de jaren heen niet juist de lokale besturen veel invloed gehad op de besteding van overheids-gelden? Een tweede kanttekening is dat er na Sydney 2000 sprake was een euforische stemming in het land en het boek lijkt daar enigszins de sporen van te dragen. Het Nederlandse sportbeleid krijgt daardoor het imago van een success story. Met als gevolg dat de meer negatieve verschijnselen in en rond de sport onderbelicht bleven.

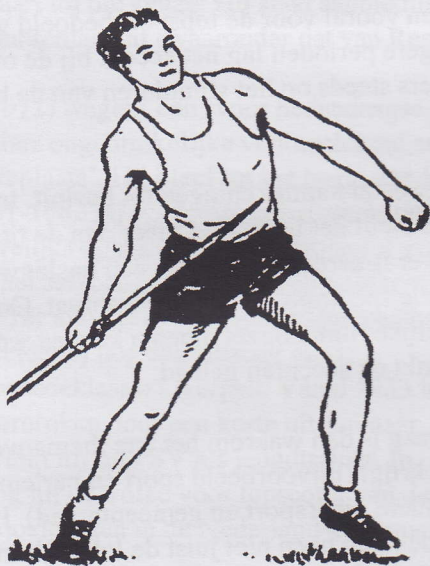
Het anti-dopingbeleid komt er enigszins bekaaid van af; over spelverruwing en blijvend blessureleed, vandalisme en supportersgeweld vernemen we weinig of niets; ook over de gevaren die de sport door toenemende afhankelijkheid van de commercie bedreigen, zou de lezer graag de mening van de schrijver willen horen. Deze opmerkingen doen echter weinig af aan een positief eendoordeel dat met het overzichtelijk en helder geschreven 'Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000' een belangrijk stuk geschiedenis toegankelijker is geworden. Het werk hoort thuis in de boekenkast van elke sporthistoricus. □

“DIE TWEEDE KANS KWAM DUS NIET”

Mark Westerhuis

Cricketen

Op 1 mei 1914 wordt Johan van der Poll geboren. Hij is het tweede kind en de enige zoon van Gerrit van der Poll en Johanna Frederika Krijger. Johan's vader is musicus en komt aan de kost als koor-dirigent en als pianostemmer, zijn moeder is couturière, ofwel naaister. Op straat in Amsterdam raakt de jonge Johan al snel in de ban van de sport: “Ik speelde veel op straat, er werd gevoetbald en geknikkerd en tussen de bomen in onze straat waren we steeds aan het cricketen. Dan bowlden we van de ene boom schuin over het middentrottoir naar de andere boom en dan sloegen we met rackets.”

atletiekvereniging AV'23 in Amsterdam. Al gauw blijkt dat hij talent heeft voor speerwerpen. Zijn werparm is goed ontwikkeld door het vele honkballen dat hij op de HBS deed. Eerste trainer is Jan Blankers, de latere coach en echtgenoot van Fanny Blankers-Koen. Johan, die in sportkringen Jaap wordt genoemd, wordt in zijn tweede lidmaatschapsjaar al kampioen van Nederland en hij herhaalt die prestatie het jaar daarop.

Een moeilijke beslissing

“Toen kwam ik in aanmerking om uitgezonden te worden naar de Olympische Spelen, dat wou ik niet missen.” Toch twijfelt Jaap ook, want de Olympische Spelen zullen worden gehouden in Berlijn, in nazi-Duitsland. “Er werd natuurlijk in de ploeg over gediscussieerd; of het eigenlijk wel

‘Echte’ sport

Na de lagere school gaat Johan naar de HBS waar de sport ‘echt’ begint. Vooral dankzij een vooruitstrevende gymnastiekleraar. “Hij gaf niet van die stijve, ouderwetse gymnastiek, maar gymnastiek waarbij veel gelopen werd en in toestellen werd geklommen om alle bewegingen en bewegingspatronen te leren, natuurlijke bewegingspatronen.” Ook de Olympische Spelen van Amsterdam in 1928 zijn een belangrijke gebeurtenis in het leven van Johan: “Verschillende onderdelen heb ik kunnen bijwonen: het hockeyen en het voetballen met die Argentijnen en die Brazilianen. En wat atletieknnummers, ik heb daar toen enorm van genoten. Het idee om zelf ooit mee te doen aan de Olympische Spelen heeft toen eigenlijk wel een beetje postgevat.”

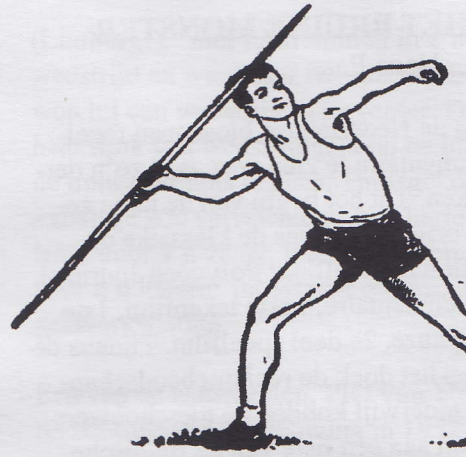
Speerwerpen

Als Johan ongeveer 19 jaar is wordt hij lid van

verantwoord was om er naar toe te gaan. Dat was een hele emotionele, in de politiek verweven gebeurtenis dus. Ik ben filosofisch ingesteld en maatschappelijk betrokken, dus het was voor mij ook een hele emotionele beslissing. Toch ben ik gegaan. Maar ik vond het verschrikkelijk, in dat stadion met Hitler en die hele massa die opstaat, de arm strekt en HEIL HITLER roept, daar kreeg ik gewoon koude rillingen van. Niet van emotie, maar van afkeer. Vreselijk vond ik dat.”

Over vier jaar weer een kans...

Ook sportief gezien zijn de Olympische Spelen geen groot succes voor Jaap. Hij weet de kwalificatieronde net te doorstaan, maar eindigt in de finale van het speerwerpen op één van de laatste plaatsen. “Ik had last van mijn arm gekregen, was in feite overtraind. Een stommeit natuurlijk maar de sportcultuur was nog niet volwassen genoeg om dat te signaleren. Uiteindelijk werd ik slechts 19e.

Op zichzelf vond ik dat helemaal niet zo erg hoor, ik vond het deelnemen alleen al zo fantastisch, die prestatie dat vond ik allemaal niet zo erg interessant en ik dacht: ik ben nog jong, over vier jaar is er weer een kans. Maar ja, die kans kwam dus niet”.

Goede herinneringen

Toch heeft Jaap ook goede herinneringen aan de Olympische Spelen van Berlijn in 1936. “Het waren de spelen waar voor het eerst een Olympisch dorp was gebouwd en het was zo’n prachtig dorp met glooiende grasvelden en heuvels. Op één van die heuvels stond een maanvormig gebouw met allerlei zalen, waar iedereen zat te eten. Alle ploegen met hun eigen kok; de Hollandse ploeg met een eigen kok, de Australische ploeg met een eigen kok. En als het eten was afgelopen dan zwierden al die atleten over de grasvelden uit, een beetje stoeien met elkaar, sinaasappels gooien. Dat was gewoon fantastisch.”

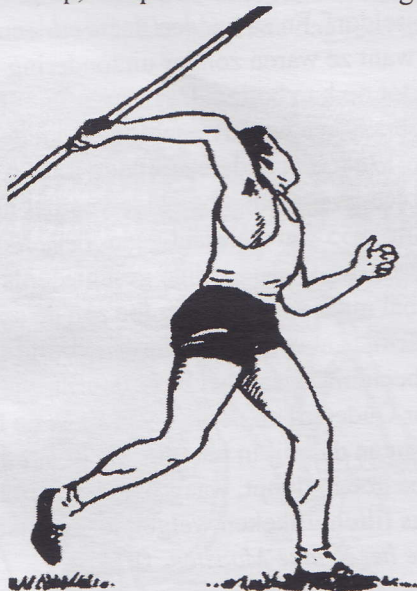
Tinus Osendarp

In de atletiekploeg van Nederland zit dat jaar ook Tinus Osendarp, de sprinter die in de oorlog voor

de Nazi’s kiest. Jaap had een goed contact met hem. “Jawel, want hij is pas in de oorlog fout gegaan. Ja, ja, dat kon ik me heel slecht voorstellen dat ‘ie die kant uitging, heel slecht, want het was een aardige, beetje naïeve jongen vond ik. Het was iemand met een geweldig bruisende levensdrang, dat kon je ook zien aan zijn manier van lopen, daar zat veel kracht en energie in. Als type sportman is hij wel vergelijkbaar met iemand als Gerard van Velde, de schaatser.”

Hoogtepunten

Jaap van der Poll breekt in 1938 zijn sportcarrière af als hij als ingenieur in de suikertechniek naar Nederlands Indië vertrekt. Maar hij kijkt met plezier terug: “De Olympische Spelen waren natuurlijk een hoogtepunt, maar ik heb het meest genoten van het verbeteren van het Nederlandse record. Je gooit en je voelt meteen dat het goed gaat. Want als je de speer nakijkt dan zie je dus alleen maar het achterste puntje en dan zeg je: oh, die vliegt goed. Als de hele worp klopt en alle afzonderlijke bewegingen goed in elkaar overgaan dan kun je zo’n uitschieter hebben, dan is het net alsof het vanzelf gaat.” □

LEVE HET BRUINE MONSTER

Hans Pars

De tijd dat er in de Nederlandse bioscopen regelmatig een documentaire te zien was, is al zo'n dertig jaar verstreken. Tot het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw was de klassieke opbouw van een filmvoorstelling: Polygoon Journaal, korte film of documentaire, korte tekenfilm, 1ste deel speelfilm, pauze, 2e deel speelfilm. Tijdens de pauze werden op het doek de reclameboodschappen vertoond. Onderwijl konden de toeschouwers zich te goed doen aan een ijsje van de Belgische firma Noisella. Van deze programmering is alleen de speelfilm in de bioscopen gebleven. De rest is naar de televisie verhuisd. In een reactie op de commercialisering van de filmproductie zijn er in Nederland filmhuizen of arthouses bijgekomen. Maar ook deze kunstlievende bioscopen beperken

zich doorgaans tot speelfilms. De verbanning van de documentaire uit de bioscopen naar de televisie werd door velen betreurd maar helaas als onvermijdelijk ervaren. Aan die verbanning is in februari van dit jaar echter een einde gekomen: althans voorlopig. In 10 Nederlandse filmhuizen wordt sinds februari iedere week een nieuwe documentaire gedraaid in een aparte voorstelling. Onder de titel Docuzone worden dit jaar in totaal 40 documentaires vertoond. En wonder boven wonder: ook de sportgeschiedenis is niet vergeten. *Leve het Bruine Monster* van Sherman de Jesus rouleerde in september van dit jaar in Docu-zone. De film dateert van september 1998 en ging in première op het Nederlands Film Festival van dat jaar. In maart 1999 was de documentaire voor het eerst op tv te zien. Een herhaling vond plaats in oktober van dit jaar. *Leve het Bruine Monster* is een gelaagde film. De eerste laag van de film wordt gevormd door literaire voetbalteksten van schrijvers als Cees Buddingh, Nico Scheepmaker, Jules Deelder en Willem Wilmink. Die teksten worden in voice-over gelezen door bekende acteurs. Een tweede tekstlaag vormen liedjes van Louis Davids en Abe Lenstra die over Faas Wilkes zingt. Daar overheen heeft Sherman de Jesus beelden gemonteerd die

passen bij de teksten en de liedjes. Van Pim Mulier tot melkboer Kees die meer van voetballen houdt dan van melk, professor Oudewijf met zijn anti-voetbalimpje, de trouwpartij van Piet Kraak, het bewind van Karel Lotsy bij Oranje, Han Hollander, Chief Whip sigarettenreclame, Faas Wilkes in Italië, de komst van het betaald voetbal in 1954 en de dames van de typekamer die gezamenlijk het lied 'Voetbal geeft je kracht en pit, voetbal houdt je body fit' zingen. De meeste aandacht in de documentaire gaat echter uit naar twee wedstrijden die het Nederlands voetbal elftal speelde tegen Duitsland: op 17 februari 1935 in het Olympisch Stadion in Amsterdam (met 2-3 verloren) en op 14 maart 1956 in Dusseldorf (1-2 gewonnen). Het Duitse elftal in 1935 bracht de Hitlergroet tijdens het spelen van hun volkslied en in het volgepakte Olympisch Stadion protesteerde niemand daartegen. Alle hoeden en petten hielden de kie-

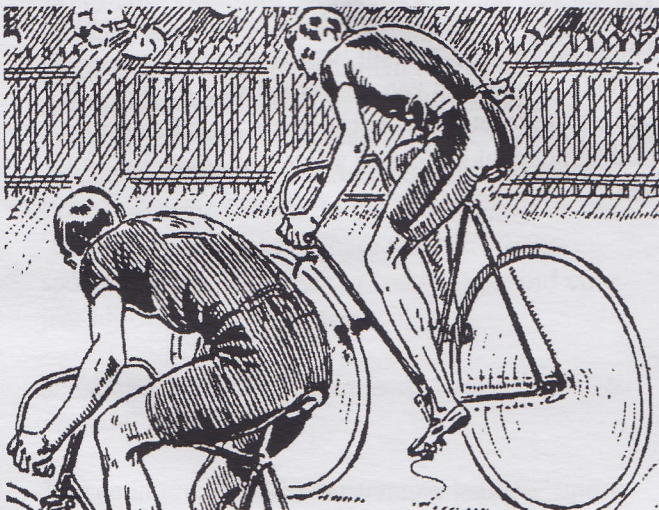
zen stijf op elkaar. De overwinning speelde zich in 1956 af in een winters landschap maar in een veel minder geladen sfeer dan de beroemde wedstrijd van 1974. De Jesus zit er in zijn film naast als hij suggereert dat in 1935 en 1956 de sfeer onder de Nederlanders net zo geladen was als in 1974. Daar is echter geen spoor van bewijs van. Mijn vader bezocht met een vriend de wedstrijd in Dusseldorf in 1956 en vertelde dat winnaars en verliezers na afloop gezamenlijk dronken werden in de cafés van Dusseldorf. En ze hadden daarvoor een geldig excuus want ze waren zonder uitzondering verkleumd tot op hun botten. Het ressentiment tegen de Duitsers is een nevenverschijnsel van de beweging van 1968. Een andere storende fout in de film is een voice-over die het betaalde voetbal in Nederland in 1955 van start laat gaan. *Leve het Bruine Monster* is een aardige geschiedenis van het voetbal maar voegt weinig toe aan de sportgeschiedenis. De vondsten schuilen vooral in onbekend beeldmateriaal: het bioscoopimpje van professor Oudewijf en de film van Kees de Melkboer springen daarbij in het oog. En of het met Docuzone goed afloopt, waag ik te betwijfelen. In het Haags filmhuis keken welgeteld 7 mensen naar *Leve het Bruine Monster*. □

DE GESCHIEDENIS VAN HET WIELRENNEN

Gerbrand Bakker

Op donderdagavond 31 oktober jongstleden verzamelden zich zo'n twintig wielergeschiedenis-liefhebbers in collegezaal 105 van het P.C. Hoofthuis aan de Spuistraat te Amsterdam voor een lezingavond die de naam *De geschiedenis van het wielrennen* meegekregen had. De voorzitter van Stichting De Sportwereld Sjoerd van Tiel opende de avond en stelde de luisteraars de twee sprekers voor. Een verslag van een mooie avond.

Voor de pauze vertelde de heer **Bertus Raats** smakelijk en ongedwongen over het wielrennen in Amsterdam rond de Tweede Wereldoorlog. Hij maakte melding van de eerste wielervedstrijd in Amsterdam in 1885, een wegwedstrijd die startte op de Weesperzijde en eindigde in Arnhem (!). De winnaar was **Ferdinand Hart Nibbrig**, "Waarschijnlijk een man uit de betere kringen", zei **Raats**. Men meent te weten dat die **Hart Nibbrig** de in 1866 te Amsterdam geboren schilder was, die zich later bij de Larense School aansloot en onder invloed van Seurat pointillistische landschappen begon te maken, en stierf in 1912. Wat vooral naar voren kwam uit het verhaal van **Raats** was dat er in de tijd vóór de oorlog gefietst werd door 'mensen uit de betere kringen' (die zich mooie fietsen konden veroorloven) en door arme mensen die de wielervedstrijden aangrepen om wat extra geld te verdienen. Mooi voorbeeld van de eerste categorie was jonkheer **G. D. H. Bosch van Drakestein** (waarover later meer), van de tweede categorie **Henk Griffioen**. Die Amsterdammer moest uit armoede op de fiets naar de wedstrijden. **Griffioen** reed vlak voor WO-II de ene dag een wedstrijd in Alkmaar, waar hij zwaar ten val kwam. De volgende dag reed hij in Elsloo

(Limburg!), "met 13 krammen in z'n kop", een wedstrijd en werd daar tweede. Weer een dag later won hij een wedstrijd in Deventer. Dat leverde hem flink wat wedstrijdgeld op en hij besloot met de trein naar huis te gaan. Thuisgekomen werd hij - zoals je zou verwachten - niet hartelijk gefeliciteerd door z'n vader, maar moest hij "een klap voor z'n harses" incasseren om een dusdanige geldverkwisting.

Een van de aanwezigen, **Piet van Heusden**, wereldkampioen achtervolging in 1952, vulde - daar waar hij dat gepast vond - **Raats** aan. Na afloop van de lezing ontspon zich tussen deze twee en bestuurslid van de Stichting **Theo Stevens** én de echtgenote van **Van Heusden** een levendige discussie over "welk merk brommertje het lekkerst was om achter te gaan hangen". Na een korte pauze was het de beurt aan **Daniël Rewijk**. Deze in Breezand woonachtige inmiddels ex-student geschiedenis, studeerde in mei af op een scriptie met de titel *Om de Sport*, over jonkheer **G. D.H. Bosch van Drakestein** (1887-1972), een man die zijn hele leven wieleramateur is gebleven.

Rewijk was deze wieleramateur op het spoor gekomen tijdens het lezen van *Temidden der Kampioenen* van **Joris v/d Berg**. **Rewijk** vertelde over de (lange) wielercarrière van **Bosch van Drakestein**, maar besteedde ook aandacht aan zijn journalistieke en bestuurlijke activiteiten en hij doorspekte zijn lezing met leuke anekdotes. Hoogtepunt in de wielercarrière van **Bosch van Drakestein** was een zilveren medaille op de 1 km tijdens de olympische Spelen te Amsterdam in 1928. **Drakestein** was in dat jaar 41 jaar oud! In datzelfde jaar werd zijn zoon **Henk** geboren en onder de aanwezigen bevond zich ook de vrouw van de inmiddels overleden zoon. Haar aanwezigheid leidde op een gegeven moment tot hilariteit. **Rewijk** vermeldde dat **Bosch van Drakestein** in 1908 in het huwelijk trad met de dochter van een handelsreiziger. "Maar dat is niet waar," riep toen zijn **schoondochter** vanuit het publiek. "Ze was een burgemeestersdochter!"

Rond tien uur sloot **Stevens** de avond af. Een aantal mensen uit het gezelschap (waaronder ook **Ton van Wieringen**, schrijver van een boek over de wielerronde van Gouda) praatte in een naburig café nog wat na, onder het genot van een glas bier. Het belangrijkste gespreksonderwerp: de een week ervoor afgesloten Zesdaagse. Zo had de hele avond, van begin tot het bittere eind, in het teken gestaan van het wielrennen. □

HET MOOIESTE ROTVAK VAN DE WERELD

Heinze Bakker

Pol Verschuere sprintte naar de laatste ritzege in de Tour van 1980, maar de Champs Elysées was van Oranje.

Op 20 juli kwam een einde aan de succesvolste ronde van Frankrijk, althans vanuit Nederland bezien. Maar liefst tien etappe-overwinningen voor de Raleighploeg van Peter Post, de eindoverwinning voor Joop Zoetemelk en ook nog eens een fraaie tweede plaats voor Hennie Kuiper. Het kon niet op! Het vaderlandse verslaggeversclubje haastte zich in superlatieven naar de laatste mooie volzin om vervolgens welgemoed diezelfde zondagavond nog de thuisreis te aanvaarden. Na ruim drie weken van hotel naar hotel wil je ten slotte wel weer eens een vast adresje.

Voor drie van hen was er dat perspectief niet. Namens de NOS-radio bleven producer George Tor, collega-verslaggever Evert ten Napel en ikzelf achter in Parijs. De volgende ochtend immers wachtte ons een vliegtuig dat niet naar Schiphol zou vliegen, maar naar Sheremetjevo, de luchthaven van Moskou. In de Russische hoofdstad was twee dagen eerder, op het moment dat Sean Kelly in Fontenay-s/ Bois de voorlaatste Tourrit won, de openingsceremonie begonnen van de Olympische Spelen. Spelen die vanwege de Sovjet inval in Afghanistan ruim een half jaar eerder, door een beëindigend deel van de westerse wereld werden geboycot. Het gevolg was dat het aantal deelnemende landen achterbleef bij dat van twintig jaar eerder in Rome!

En dus belandden wij die maandag in een somber en bijna vijandig land. De tegenstelling met Frankrijk waar we net drie weken van het ene succes naar het andere waren gefietst, waar alles één groot feest was geweest, was nauwelijks te bevatten. Na een vervelend, want vooral langdurig, openthoudbij de douane, kwamen we bestoft, besmukt en bovenal vermoeid in ons hotel aan. Een hotel waar alleen Olympisch geaccrediteerde radio- en televisiemedewerkers uit alle hoeken van de wereld waren gehuisvest. We schreven in en vertrokken ietwat opgelucht naar onze kamers om daar nu eindelijk die vermaledijde koffer voor langer dan één dag uit te pakken. De kamers lagen niet naast elkaar, integendeel: Evert sjouwde naar de 14e etage in de linkervleugel van het hotel, ik naar de

3e verdieping van de rechtere vleugel. Net nadat met de nodige opluchting de koffer leeg was en een verfrissende douche lonkte, ging de telefoon. Het meisje van de receptie dat ons had ingeschreven meldde in gebrekkig Engels dat er een foutje was gemaakt: ik zat op de kamer die voor Evert was bedoeld, hij in de mijne. De oplossing was even simpel als voor de hand liggend. De kamers waren identiek dus luidde mijn voorstel het lekker zo te laten. Nee dus, het meisje had uiteraard geen weet van mijn vermoeidheid en daaruit voortkomende irritatie en hield voet bij stuk: het was zo geprogrammeerd en diende dus zo uitgevoerd te worden. Resultaat: weer die koffer pakken en weer het gezeul naar een andere hotelkamer.

De trend voor het verblijf in Moskou was daarmee gezet en het is in de resterende weken met Evert en mij ook niet meer goed gekomen. Bovendien was er sprake van een minieme verslaggeving als gevolg van de boycot en alleen maar samenvattingjes maken is nu eenmaal vele malen minder leuk dan rechtstreeks te kunnen berichten over sportprestaties. Verder was er nauwelijks Nederlands succes te melden en ook dat was na de overweldigende prestaties van de Nederlandse renners in de Tour een somber aspect. Waarmee niets ten nadele gezegd wil zijn over het zilver van marathonloper Gerard Nijboer en het brons van judoka Henk Numan en de zwemsters van de 4x100m vrije slagploeg.

Okay, je kunt twisten over wat meer is, een tiental ritzege in de Tour of een drietal Olympische medailles in Moskou. Maar toen collega ten Napel en ik twee dagen voor de sluitingsceremonie mochten afreizen en wij na een kleine zeven weken op pad te zijn geweest thuis eindelijk die koffer echt leeg konden maken, wisten wij het wel: dat was eens, maar nooit weer!

Mensen die zeggen dat sportjournalist zo'n mooi vak is omdat je overal bij bent en naar de meeste vreemde uithoeken van de wereld mag reizen, hebben gelijk: mijn vak is het mooiste rotvak van wereld! En ondanks Moskou wil ik dat graag zo houden. □

VIJF VRAGEN AAN EEN VAN ONZE LEDEN

Susan Smit

Naam: Wilfred van Buuren
Woonplaats: Amsterdam
Opleiding: Nieuwe en Nieuwste Geschiedenis, Universiteit van Amsterdam
Beroep: Zelfstandig onderzoeker en adviseur, met name op het gebied van sportgeschiedenis en sportarchieven

1. Wat was uw eerste contact met sportgeschiedenis?

Als jongetje maakte ik plakboeken over de Europa Cup-successen van Feyenoord en Ajax. Serieus werd mijn belangstelling voor sportgeschiedenis in 1992 na het lezen van 'The Past and the Present revisited' van Lawrence Stone, waarin een opsomming staat van alle mogelijke soorten moderne sociale geschiedschrijving. Ook sport werd als studie-object vermeld. Voor mijn studiegenoot Oscar Steens en mij was dat de aanleiding om ons op een serieuze manier met sportgeschiedenis bezig te gaan houden. Ambitieuze plannen werden gesmeed: er moesten boeken komen, een blad en wellicht een leerstoel. Dat was het begin van stichting de Sportwereld.

2. Wat is uw eigen bijdrage aan het sporthistorisch onderzoek?

Sporthistorisch onderzoek is een groot woord voor wat ik doe. Ik ben vooral actief als initiator en coördinator. Ik ben (mede)oprichter van stichting de Sportwereld en vanaf het eerste nummer redacteur en recensent van het blad 'de Sportwereld'. Samen met Theo Stevens heb ik het eerste wetenschappelijke congres over 'Sportgeschiedenis in Nederland' georganiseerd en de redactie verzorgd van de gelijknamige congresbundel (Amsterdam 1998). Met Peter-Jan Mol is het initiatief genomen tot en de redactie gevoerd over het boek 'In het spoor van de sport. Hoofdpijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis' (Haarlem, 2000). Momenteel inventariseer ik de archieven van NOC*NSF en coördineer ik voor stichting de Sportwereld het Project Sportarchieven. In dat kader schrijf ik een 'Handleiding voor het beheer van historische sportarchieven'. Dit boek verschijnt volgend voorjaar bij Uitgeverij Verloren.

3. Wat zijn de beste sporthistorische boeken die u gelezen hebt?

Van de internationale vakliteratuur hebben 'Sport

and the British' en 'Sport and Society in Modern France' van Richard Holt en 'Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School' van J.A. Mangan mij geïnspireerd. Wat Nederland betreft beschouw ik 'De Volksvermaken' van Jan ter Gouw en 'Homo Ludens' van Johan Huizinga als pionierstudies. Verder springen 'Strijd over sport' van Ruud Stokvis en 'Verborgene competitie' van Maarten van Bottenburg eruit. Voorbeelden van goede detailstudies vind ik de dissertaties van André Swijtink en van Koos Steendijk-Kuypers. Het grappigste boek over sport is 'Fever Pitch' van Nick Hornby, over de obsessie van een voetbalfan.

4. Wat vindt u belangrijke te bestuderen thema's op sporthistorisch gebied?

Het ontstaan van de moderne sport. Pim Mulier was niet de enige sportpionier in Nederland. We weten nog betrekkelijk weinig over andere vroege stimulators. Ik zou weleens een goede biografie willen lezen van baron van Tuyll van Serooskerken. Een ander thema dat me boeit, is sport in de Eerste Wereldoorlog. Het gangbare beeld is dat de oorlogssituatie in Nederland een belangrijke stimulators voor de sportbeoefening was, omdat jongemannen in het leger leerden voetballen. Maar hoe zat het met andere sporten en hoe was de situatie in het buitenland?

5. Hoe ziet u de toekomst voor sportgeschiedenis?

In Nederland wordt geschiedenis gezien als een luxe. En voor sportgeschiedenis geldt dat helemaal. Binnen het sportonderzoek geniet sportgeschiedenis momenteel geen prioriteit en binnen de geschiedwetenschap heeft sportgeschiedenis zich nog geen vaste plaats verworven. We zitten nog in de fase van de proto-professionalisering. Ik ben sceptischer over de toekomst dan mijn voorgangers in deze rubriek: het blijft voorlopig sappelen. Aan de andere kant: de belangstelling voor het verleden van de sport groeit. Ik hoop dat stichting de Sportwereld en het W.J.H. Mulier-instituut voor impulsen zullen zorgen. □

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaars van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

HET BESTUUR VAN STICHTING DE SPORTWERELD

bestaat uit:

Nico van Horn, Gerard van den Houten, Peter Los (secretaris), Jan van der Putten (penningmeester), Theo Stevens, Ruud Stokvis, Sjoerd van Tiel (voorzitter).

Projectcoördinator: Wilfred van Buuren.

Advertentie

EENVOUD IN VEELVOUD EEN KOPIE VOOR 3½ SPIE

* Bij abonnement voor 5000 toplein. Alle prijzen zijn excl. btw.

De beste kopie van Amsterdam
voordeliger per stuk, per dozijn,
per duizend en per gehele oplage.

Weteringschans 84a, 1017 XR Amsterdam

Amstelwijk 47, 1074 HW Amsterdam

Parnassusweg 212 en 218, 1076 AV Amsterdam

van Boerlestraat 67, 1071 AT Amsterdam

VOORDEEL IN VEELVOUD

PRETTIGE KERSTDAGEN EN EEN GELUKKIG NIEUWJAAR

Colofon

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld. Hoofdredactie: Wilfred van Buuren (ook eindredactie) en Eva Hogenbirk (hoofdredactie, eindredactie en lay-out). Interim-eindredactie: Mariska Zwartsenburg. Redactionele medewerkers: Gerbrand Bakker, Heinze Bakker, Ab Bloemendaal, Theo Bollerman, Wilfred van Buuren, Zeger van Herwaarden, Hans Pars, Remco Plas, Dolf Pouw, Daniël Rewijk, Susan Smit, Koos Steendijk-Kuyppers, Theo Stevens, Ruud Stokvis, Rogier Verkade, Renzo Verwer, Jurryt van de Vooren en Mark Westerhuis.

Redactieadres: Stichting de Sportwereld, Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam.

Email: desportwereld@hotmail.com. Abonnementen: de Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers 16 E, studenten 13 E, instellingen 20 E. U kunt abonnee of medewerker worden door uw contributie over te maken via bank of giro op de Rabobank rekening 152109609 ten name van Stichting de Sportwereld, Uitgeest. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD:

[HTTP://WWW.DESPORTWERELD.NL](http://www.desportwereld.nl)

(momenteel nog 'under construction')

ISSN: 1569-7169